
Jordi Latorre

*Pau, l'apòstol
de Jesucrist*

Documents d'ACO núm. 21
Primera edició: 2009

Rivadeneira, 6, 8a. planta 08002 Barcelona
Tel. 93 412 48 88 - Fax 93 318 81 87
c/e:aco@treballadors.org
<http://www.treballadors.org/aco>
Imprimeix: Multitext, S.L.

 SUMARI

Pau, l'apòstol de Jesucrist	5
Pau en el cristianisme	6
Pau, un jueu de la diàspora	11
Retrat físic de l'apòstol	13
Pau cèlibe	14
Pau, treballador artesà	15
Pau, un apassionat	17
Pau, inquisidor dels cristians hel·lenistes	18
Trobada amb Jesucrist, en el camí de Damasc	21
Pau, missioner de l'Església naixent	25
Etapes de l'acció evangelitzadora de Pau, segons les seves cartes	27
Estratègia evangelitzadora de Pau	30
Les comunitats paulines	33
La dona en les comunitats paulines.....	36
Rics i pobres en les comunitats paulines.....	37
Esclaus i amos en les comunitats paulines.....	38
La conclusió d'aquests tres casos.....	38
La passió de Pau	39
El tràgic final de Pau	41
Les cartes de Pau	44

Pau, teòleg de la primera hora	49
L'espera activa i vigilant.....	49
L'existència cristiana sota el signe de la creu.....	51
La salvació que aporta Jesucrist.....	52
L'evangeli de Pau.....	52
La Història de la Salvació.....	53
El coneixement que Pau té de Jesús.....	55
La mort i resurrecció de Crist.....	56
Efectes de la mort i resurrecció de Crist en nosaltres.....	57
a) <i>Reconciliació</i>	57
b) <i>Expiació</i>	57
c) <i>Redempció</i>	58
d) <i>Justificació</i>	58
Cristologia.....	59
La persona humana segons Pau.....	59
La condició humana llegida a la llum de Crist.....	61
Exigències morals de la vida cristiana.....	62
Pau per a nosaltres	64
Pau, apòstol de Jesucrist.....	64
Pau, home d'Església.....	65
Pau, home del seu temps.....	65
Cinc conviccions personals.....	66
Bibliografia de consulta	67
Sobre Pau, la seva vida i la seva obra:.....	67
Un clàssic, sobre la seva teologia:.....	67
Unes guies para acompanyar la lectura de les seves cartes:..	68

PAU, L'APÒSTOL DE JESUCRIST

“Durant el segle i mig que va precedir a la destrucció del Segon Temple, sabem de diversos predicadors carismàtics que van passar de les muntanyes de Galilea a Judea, entusiasmant les masses jueves i parlant eloqüentment dels valors morals com a mitjà per captar la vinguda del Regne de Déu... i van ser crucificats pels romans sense deixar ni rastre a la superfície de la història... Però Jesús de Natzaret va ser l'únic que va tenir un Pau” (Pinjás E. Lápide).

Podem dir que gràcies a Pau també nosaltres som cristians, encara que no siguem d'origen jueu. Pau va ser capaç de donar un aire universalista al cristianisme, ajudant, encara que sense pretendre-ho, a separar-lo del judaisme.

Tanmateix, Pau és poc conegut entre nosaltres: a missa es predica poc sobre ell i sobre les seves cartes, que acostumen a passar desapercebudes. A més, en general, les seves expressions no ens resulten fàcils d'interpretar. Ja ho deia un cristià de començaments del segle II: “Penseu que la paciència de nostre Senyor us dóna l'oportunitat de salvar-vos. Això mateix us ho va escriure Pau, el nostre germà estimat, amb la saviesa que havia rebut. Així ho explica en totes les cartes on parla d'aquestes coses. En elles hi ha punts difícils d'entendre, que la gent ignorant i poc instruïda tergiversa, com fa també amb la resta de les Escriptures, per a la seva pròpia perdició” (2Pe 3,15-16).

PAU EN EL CRISTIANISME

El caràcter fort de Pau, apassionat i impacient, no el feia procliu al compromís ni al diàleg serè; no admetia pactes fàcils ni s'entretenia gaire a matisar les coses; capaç d'estimar fins a la tendresa, podia ferir amb el sarcasme; conscient de la seva feblesa, no dubta, alhora, a posar-se com a model (cf. 1Te 2,6; 1Cor 4,16; 11,1; 2Cor 11,18-19; 12, 1-6). Va ser, això sí, un home d'una sola causa: no va ser un indiferent, ni una persona mesurada.

Una personalitat tan complexa el va dur, lògicament, a nombrosos conflictes personals; en la seva primera etapa, amb Joan Marc (cf. Fets 12,24—13,5.13), amb Bernabé (cf. Fets 14,36-41), amb Pere (cf. Gal 2,11-21), amb els quals, tot i el decisiu suport que li van donar en el seu moment, no va dubtar a trencar. Més tard, quan vivia ja per a les comunitats que ell mateix havia fundat, tampoc no va poder evitar crítiques, topades i enfrontaments amb uns rivals que no anomena, però que el van acompanyar durant tota la seva vida apostòlica (cf. Rm 3,8; 16,17). Especialment amb ells no va ser gaire comprensiu (cf. 2Cor 11,13-15.26; Gal 1,9; 2,4; 5,12; Fl 3,2); malauradament no estem en condicions de reconstruir les seves intencions ni les seves posicions. És possible que, dintre d'un pluralisme viu i proselitista, i comptant amb el recel que l'evangeli de Pau suscitava en amplis sectors, els seus antagonistes no fossin els mateixos

en cada comunitat, si bé tots devien provenir bàsicament dels sectors més tradicionals del judeocristianisme.

L'apòstol que en vida havia estat contestat amb violència, va ser, però, ràpidament *canonitzat*: les seves cartes van ser col·leccionades ben aviat i difoses, de manera que van constituir l'embrió del cànon cristià; el seu estil i les seves idees van produir una nova literatura, amb la qual cosa es va provar la fertilitat de les seves intuïcions davant les noves necessitats comunitàries. Es van anar difuminant els trets de l'evangelitzador polèmic, i es va aconseguir enquadrar en el si mateix de l'Església posterior a qui n'havia estat en els marges. Així es va poder universalitzar una obra i un pensament que havia estat fruit de circumstàncies. De l'apòstol discutit se'n va guardar un agradable record i molt aviat en va sorgir una versió més conciliadora en l'obra de Lluç, el primer i més influent biògraf de Pau en el seu llibre dels Fets dels Apòstols.

El reconeixement de Pau i la seva completa acceptació en les comunitats cristianes va ser un fenomen gradual i aconseguit amb cauteles, com testimonia el text ja citat de 2Pe 3,14-16. L'obra de Pau i la seva manera de situar-se davant la *lei* i la *fe* no va ser l'única que ens han deixat les comunitats primitives (cf. Jm 2,21-24; Mt 5,18-19).

En el segle II alguns escrits idealitzen ja Pau, tot i que subordinant-lo a Pere:

“Posem davant els nostres ulls els sants apòstols... Per l'enveja i la rivalitat va mostrar Pau el guardó de la paciència. Per sis cops va ser carregat de cadenes; va ser desterrat; apedregat; fet herald de Crist a l'Orient i a l'Occident, va aconseguir la noble fama de la seva fe; i després d'haver ensenyat al món sencer la justícia va arribar fins al límit de l'Occident, i havent donat el seu testimoni davant els prínceps, va sortir així d'aquest món i va marxar cap al lloc sant, deixant-nos el més gran exemple de paciència [...]. Prengueu a la vostra mà la carta del benaurat Pau apòstol. Com us va escriure en els començaments de l'evangeli? Divinament inspirat, us va escriure sobre si mateix, i de Cefes i d'Apol·lo, ja que aleshores ja fomentàveu les parcialitats. Però aquella parcialitat va ser menys culpable que l'actual, ja que al capdavant us inclinàveu envers apòstols testificats per Déu i envers un home que aquests apòstols havien aprovat. Però ara considereu els qui us han extraviat” (1Clem 5,3.5-7; 47,1-5)¹

1 Cf. Ruiz Bueno D. (ed.), *Padres apostólicos* (Madrid 1967) 182.221.

“Perquè ni jo ni ningú com jo pot competir amb la saviesa del benaurat i gloriós Pau, el qual, vivint entre vosaltres, en presència dels homes d’aleshores, va ensenyar, puntualment i fermament, la paraula de la veritat; i després, quan estigué absent, us va escriure cartes, que llegint-les, si hi sabeu aprofundir de veritat, us podreu edificar de cara a la fe que us ha estat donada [...]. Us exhorto, doncs, a tots, perquè obeïu la paraula de justícia i dugueu a terme tota paciència, aquella, per cert, que vau veure amb els vostres ulls, no només en els benaurats Ignasi, Zòsim i Rufus, sinó també en altres d’entre vosaltres mateixos, i fins en el mateix Pau i els altres apòstols” (*PolFlp* 3,2; 91).²

A la mateixa època, els moviments sectaris es divideixen entorn a la seva persona; per a uns, el judeocristianisme radical, és un apòstata,³ per a d’altres, el gnosticisme militant, és l’apòstol per antonomàsia.⁴ Mentre el cristianisme popular viu del seu record i el magnifica com a heroi,⁵ amplis sectors de l’Església postapostòlica semblen no conèixer-lo ni citen les seves obres (*Bern, Did, 2Clem; Papiés, Hegesip, Justí*), i els qui l’esmenten o utilitzen les seves cartes no són sensibles a la seva problemàtica central (1Clem 5,5-7; 47,1-4; *IgnEf* 5,2; 10,3; *IgnRom* 6,3; *IgnTral* 4,2; *PolFlp* 3,2; 9,1; 11,2-3).

Segurament que Pau no es reconeixeria en cap dels retrats que d’ell en van fer les generacions immediatament posteriors. Va ser Lluc, sens dubte, qui va crear la *imatge catòlica* de Pau, concedint a la seva obra més de la meitat del seu segon llibre, els Fets dels Apòstols. El veritable Pau, el que coneixien tant els seus deixebles com els seus adversaris, ha estat substituït per un Pau tal com se’l va imaginar una època posterior: gran taumaturg (cf. Fets 13,8-11; 14,8-10; 14,19-20; 19,20; 28,3-6; 2Cor 12,1); extraordinari predicador (cf. Fets 13,16,41; 14,15-17; 17,22-31; 24,10-21; 1Cor 2,1-4; 2Cor 10,10); enviat de la comunitat (cf. Fets 14,4.14; cf. Gal 1,1; 2,7-8). La primitiva època cristiana ha estat descrita aquí per algú que no ha estat testimoni presencial del que narra.

2 Cf. Ruiz Bueno D. (ed.), *Padres apostólicos* (Madrid 1967) 663.667-668.

3 “Rebel davant la Llei” per al ebionites (Ireneu, *Adversus haereses*, I, 26,2), “home enemic” per als judeocristians (PG I,1243).

4 Entre els textos de Nag Hammadi es troba una pregària de l’apòstol Pau (*NHC* I, A,1-B,11).

5 Cf. els *Fets de Pau i Tecla*.

L'estima per Pau es va universalitzar a mesura que es va anar perdent contacte amb la seva veritable personalitat històrica. El Pau introduït en el cànon del Nou Testament era el resultat de la simbiosi del Pau real, l'apòstol de les nacions i predicador de l'evangeli, el gran escriptor de les cartes majors, amb el Pau enyorat, l'organitzador de les comunitats i pastor preocupat per les esglésies, el Pau de les cartes pastorals. Hi va haver, doncs, un estrenyiment de mires, i una dissolució del Pau històric en el Pau universal.

L'Església del segle III i IV va estar més preocupada de la seva unitat i de la defensa de la fe i de la disciplina moral, que de les grans qüestions teològiques. La separació del judaisme feia poc actual el discurs sobre la validesa de la Llei; de fet, les homilies de Joan Crisòstom (345-407), partint de la seva simpatia cap a l'apòstol, no aconseguix sintonitzar amb la problemàtica paulina.

La teologia posterior a sant Agustí (354-430) va descobrir veritablement a Pau. Mentre l'Orient cristià va preferir el Pau de la correspondència amb Corint, l'Occident va privilegiar el Pau de la carta als Romans. Així, l'autèntica reivindicació de Pau la va realitzar el 1515 un monjo agustí alemany, Martí Luter (1483-1546), el qual, en reflexionar sobre Rm 1,16-17 va creure renèixer de nou, "com si m'haguessin obert les portes del cel de bat a bat" (WA IV 427). La reposició de Pau i la seva problemàtica bàsica com a criteri de l'evangeli de Crist ha estat tan creativa com per a dotar de vida una nova manera de ser cristià: la Reforma. D'aquesta manera, la doctrina de Pau va passar a primer pla de la reflexió i de la polèmica en el si del cristianisme.

Si en el segle XIX i començaments del XX es va centrar l'exegesi paulina en la privatització del missatge de l'apòstol i en el present de la salvació, la segona meitat del segle XX s'ha preocupat per situar Pau dins el context religiós jueu. Una de les característiques de la situació contemporània de la investigació paulina és l'interès dels pensadors jueus per la figura de Pau. Mentre miren de recuperar la figura del rabí Jesús com a representant d'una de les millors tradicions jueves, tendeixen a ressaltar l'estranyesa de Pau, el qual, segons ells, seria el responsable de la ruptura de l'Església amb el Judaisme, i seria així el veritable fundador del cristianisme occidental; jueu hel·lenista culturalment i religiosament, va recolzar en

les esperances messiàniques i les especulacions apocalíptiques del món jueu i va identificar en el Jesús mort i ressuscitat el Messies esperat i la realització del món que havia de venir; la seva fe en la divinitat de Jesús és d'origen pagà i la seva afirmació de la invalidesa de la llei un tràgic malentès.

Modernament es ve insistint en la influència del primer rabinisme en Pau: les antítesis carn/esperit, Adam/Crist, la dimensió històricosalvífica de la categoria bàsica del *ser-en-Crist*, l'esperança del Messies, l'abrogació de la llei, l'efusió de l'Esperit, l'entrada dels pagans en el poble de Déu. Pau hauria estat un fariseu que va acceptar Jesús com a Messies. L'intent de situar novament Pau dins el judaisme del seu temps, i des d'ell comprendre'l, respon tant a la necessitat de tornar l'apòstol al seu món originari, com a la tasca d'alliberar-lo de la interpretació luterana massa reduccionista. El nucli principal del pensament teològic de Pau era la convicció que el propòsit diví abastava els gentils igual que els jueus, i no era la qüestió de com un home pecador podia trobar gràcia davant Déu.

El Pau de la història no és sempre identificable amb el Pau assimilat per l'Església ni amb el Pau reconstruït per la investigació. Els textos paulins van ser sempre compresos de manera diversa, segons les èpoques, però mai no s'acaben de comprendre del tot: el seu estudi continua.

PAU, UN JUEU DE LA DIÀSPORA

Natural de la metròpoli de Tars a la província romana de Cilícia, a la Turquia actual, Pau era de cultura urbana. Des d'aquest punt de vista, la diversitat respecte a Jesús de Natzaret i els seus primers deixebles no podia ser més gran.

A començaments de l'era cristiana la ciutat de Tars de Galàcia era un centre urbà de primera magnitud en el conjunt de l'imperi. Poblada amb 300.000 habitants, unida al Mediterrani per les aigües del riu Cadne, protegida i aïllada per la cadena de les muntanyes del Taure que la separava de l'Anatòlia central. La seva fama es devia a la cèlebre escola estoica local. Xenofont, a l'Anabasi, l'anomena "ciutat gran i feliç" (I, 2, 23). Allà van néixer els filòsofs Crisp, Atenodor i Néstor. Estrabó ens ha deixat un testimoni del gran amor als estudis que allí regnava: "Entre els habitants de Tars hi regna un gran zel per la filosofia i per totes les branques de la formació universal, que supera tant Atenes com Alexandria com totes les altres ciutats, en què hi ha escoles i estudis de filosofia" (*Geographia* XIV,5,13). La ciutat tenia l'estatut de *civitas libera*. No lluny de Tars es troba Soli, una altra famosa ciutat estoica, pàtria d'Arat. Pau, en el seu discurs a l'Areòpag d'Atenes cita uns versos del llibre dels *Fenòmens* d'Arat de Soli (Fets 17,28).

Si a les cartes hi apareix només el nom de Pau, el llibre dels Fets l'anomena Saule fins a 13,9, i a partir d'aquí l'anomena Pau. Saule és la forma hel·lenitzant del nom hebreu de Saül. No podem pensar en un canvi de nom. En realitat, els jueus de la diàspora tenien sovint dos noms, un de jueu i un de grec; per exemple: Joan Marc, Bernabé Just, Flavi Josep...

La seva família era jueva de pura sang i de fidel observança farisea (cf. 2Cor 11,22; Fl 3,5; Rm 11,1). Té consciència lúcida de pertànyer, per naixement, al poble escollit per Déu per a una història de salvació en favor de tota la humanitat (cf. Rm 9,3-5); i es mostra orgullós en evocar el seu passat d'estricta observança de la Torah, la Llei d'Israel (cf. Gal 1,13-14; Fl 3,5-6).

Els Fets dels Apòstols hi afegeixen que Jerusalem va ser la seva pàtria de formació. A Fets 22,3 es diu que va ser deixeble de Gamaliel el Vell (cf. 5,34-39). D'aquí es podria concloure que la infantesa la va viure a Tars, però que la seva joventut va transcórrer a Jerusalem, als peus del cèlebre mestre. Fets 23,16 esmenta un jove nebot de Pau, fill de la seva germana, que vivia a Jerusalem. Tenia més familiars a Jerusalem? Tanmateix, l'afirmació explícita de Pau a Gal 1,22 que ell, acabat de convertir, era desconegut per a les esglésies de Judea, fa entreveure la possibilitat que Pau no només va passar a Tars la infantesa, sinó també la joventut.

La llengua grega hel·lenista que ell fa servir amb desimboltura i mestria, l'ús privilegiat de la Bíblia en la seva traducció grega (l'anomenada *Septuaginta* – LXX), la seva oposició al moviment de Jesús dirigit contra els jueus hel·lenistes convertits al cristianisme, la seva inserció en el cristianisme d'encuny judeohel·lenista de les ciutats de Damasc, Tars i Antioquia de Síria... ens obliguen a considerar-lo íntimament lligat al judaisme de la Diàspora.

Sabem pels Fets dels Apòstols que era ciutadà romà de naixement (22,25-28); el seu pare o el seu avi havien entrat en possessió de la ciutadania romana per raons que desconeixem.

RETRAT FÍSIC DE L'APÒSTOL

L'única descripció que en tenim prové de l'apòcrif *Fets de Pau i Tecla*, del segle II, que en el n. 3 diu: "Era una persona de baixa estatura, calb, les cames arquejades, el cos vigorós, cellajunt, el nas una mica prominent, ple d'amabilitat; en efecte, a vegades tenia l'aspecte d'un home i a vegades d'un àngel". Així el defineix la tradició popular cristiana de finals del segle II.

Un segon testimoni literari és el diàleg *Philopatris* del Pseudo Lluçà, en què un tal Triefó afirma: "Després vaig ensopegar amb el galileu, de front calb, de nas prominent, que havia penetrat per l'aire fins al tercer cel i allà havia après coses bellíssimes; ell ens va renovar per mitjà de l'aigua, després d'arrencar-nos de les regions de la impietat, i ens va posar en l'espai de les ànimes benaurades" (n.12). El detall del rapte celestial (cf. 2Cor 12,2) ha estat un bon argument per pensar en Pau en llegir aquesta descripció.

És digne d'esment el fresc de la primera obertura de l'hipogeu de les catacumbes de Dino Compagni a Roma, en què Pau, pintat al costat de Jesucrist, apareix gairebé totalment calb i amb barba lliça, llarga i punxeguda, semblant al dels retrats dels filòsofs antics, amb clar interès apologetic.

En conclusió, la calvície i la barba caracteritzen el retrat de l'apòstol Pau ja a finals del segle IV.

PAU CÈLIBE

Escrivint a la comunitat de Corint a la primera meitat dels anys 50, Pau exhorta els lectors a viure cèlibes com ell (1Cor 7,8) Hem de concloure d'aquí que Pau havia escollit el celibat? D'aquesta dada n'emergeixen tres suposicions:

- Podia haver estat casat, i ser vidu en aquest moment.
- Podia haver deixat la seva dona sota la cura d'alguna comunitat, com algun altre apòstol (1Cor 9,5).
- O podia haver escollit des del començament la vida cèlibe.

El món jueu era favorable al matrimoni i contrari al celibat de per vida. És famosa la frase rabínica, atribuïda a R. Elièzer (90 dC): "El que no es preocupa de tenir fills és com un que vessa sang" (Jeb. 63b). D'altra banda, els casos de celibat entre els rabins, tot i que escassos, van existir. N'és exemple el R. Ben Azai (cap a l'any 100 dC): "Quina altra cosa puc fer si la meva ànima està entusiasmada amb la Torah? El món el poden continuar altres" (Jeb. 63b).

No podem sortir del terreny de les hipòtesis. L'única cosa certa és que Pau, en el moment d'escriure la primera carta als Corintis, viu sense esposa, de manera cèlibe.

PAU, TREBALLADOR ARTESÀ

La tradició hebrea valorava positivament el treball manual, i no hi veia res d'humiliant. No pocs rabins exercien treballs manuals. En canvi, la sensibilitat grecoromana era totalment oposada: l'ideal humanista consistia a dedicar-se totalment a la formació de l'esperit, la *paideia* per als grecs i l'*otium* per als romans. Però, de fet, hi va haver alguns filòsofs estoics i cíncics que no van desdenyar els oficis manuals, amb els quals poder viure sense haver de recórrer al mecenatge dels poderosos. La doctrina jueva exigia al pare ensenyar un ofici al fill: "Qui no ensenya al seu fill un ofici, l'ensenya a ser lladre" (*Tos. Qidd.* 1,11). L'ideal era compaginar l'estudi de la Torah amb l'aprenentatge d'un ofici: "Tot estudi de la Torah que no vagi acompanyat d'una professió acaba perdent-se i arrossegant al pecat" (*Abot* 2,2).

Al llibre dels Fets 18,3 se'ns diu que Pau va entrar com a *skenopoiós* al taller d'Aquila i Priscil·la. Aquest terme pròpiament significa "el qui fa tendes", però en el grec *koiné* del segle I significava "treballador del couro", en general.

Pau, a les seves cartes, esmenta la seva feina: 1 Te 2,9; 1Cor 4,12; 2Cor 11,27. És un fet, Pau va escollir combinar l'acció missionera amb el treball manual, per facilitar l'acceptació del missatge evangèlic, ofert gratuïtament i de manera desinteressada. A diferència

d'altres predicadors, ell no comercia amb la paraula de Déu, ni se n'aprofita (2Cor 2,17). L'ideal al qual Pau aspira és el de l'*autarkheia*, com confessa lliurement als Filipencs: "He après a contentar-me en qualsevol situació. Sé viure enmig de privacions i sé viure en l'abundància. Estic avesat a tot: a menjar molt i a patir gana, a viure en l'abundor i a passar necessitat" (4,11b-12).

Però ni tan sols es va fer esclau d'aquesta opció seva. Quan les circumstàncies exclouien tota probabilitat d'equívocs i de malentesos, no rebutjava els ajuts econòmics, necessaris per poder dedicar-se exclusivament a l'evangelització: va acceptar diverses vegades donatius del Filipencs (cf. Fl 4,14-16). Però mai no va voler ser una càrrega per als destinataris del missatge durant la primera predicació i fundació d'una comunitat (cf. 1Te 2,9; 2Cor 11,7; 12,13).

PAU, UN APASSIONAT

Sobre la base d'un físic excepcionalment robust que el va ajudar a resistir el cansament i les penalitats dels viatges de l'època, els naufragis, les pallisses i ferides que va patir en el seu ministeri apostòlic, es construeix un caràcter de forta personalitat, emotiu, apassionat i fins i tot violent. A les cartes hi trobem expressions que van de la més profunda tendresa a les exclamacions més indignades i insultants.

Entre aquests dos extrems, el caràcter de Pau és vehement i irònic. Es mostra orgullós de la seva pròpia suficiència. Li agrada l'auto-suficiència de l'estoic, la llibertat de llenguatge del cínic, cultiva les amistats, sap callar, suporta i accepta amb alegria, fa ús espontani de figures poètiques i retòriques. Treballador incansable és, alhora, un profund contemplatiu que sap treure de la pregària les forces que el sostenen en les dificultats. Els moments decisius de la seva vida, en què ha de fer opcions transcendents, estan precedits d'una experiència profunda de trobament amb Jesucrist (cf. Fets 22,17-18; 16,9; 17,9; 27,23).

És un introvertit (a les seves cartes no s'hi troben reflexions interiors), home de ciutat, que quan intenta presentar imatges de la natura ho fa de manera cerebral, invertint els termes.

PAU, INQUISIDOR DELS CRISTIANS HEL·LENISTES

Als Fets dels Apòstols es parla del jove Pau que participava en la lapidació d'Esteve. Però ens és lícit de preguntar-nos sobre la historicitat del fet: prové d'una tradició local o és fruit d'una esquematització literària, semblant a altres dels Fets vist que Pau va passar la infantesa i la joventut a Tars?

A la carta als Gàlates afirma: "Persegua amb fúria l'Església de Déu i la volia destruir" (1,13). Pau, pot ser catalogat entre els gloriosos combatents per la puresa del monoteisme i per la defensa de les seves implicacions ètiques i rituals, en la línia de Moisès (cf. Ex 32,15-29), Pinjàs (cf. Nm 25,1-18), Elies (cf. 1Re 18), Mataties (cf. 1Mac 2,15-28). L'esment, a Gàlates, de perseguir l'"Església de Déu" no ens ofereix elements certs per concretar el quadre topogràfic de la seva hostilitat envers els cristians.

Actualment es considera la persecució esmentada a Fets 8,1 no com una persecució generalitzada, sinó com un atac violent en el si dels jueus hel·lenistes contra els membres del grup que s'havien convertit a la secta que aleshores s'anomenava dels *natzarens*. De fet, els Set que apareixen al capítol sisè dels Fets dels Apòstols són tots hel·lenistes, i són ells els que van fugir després de la mort d'Esteve, mentre que els Dotze, judeocristians, van continuar exercint la seva activitat normal a Jerusalem.

A Jerusalem, per motius lingüístics i ideològics van sorgir aviat dues esglésies: la *judeocristiana*, que es considerava una facció jueva i continuava participant del culte del Temple, i l'*hel·lenocristiana*, més preocupada per l'atracció de nous prosèlits, contrària al Temple i potser a la circumcisió. És a les sinagogues hel·lenistes de Judea i de Síria on sorgeix la polèmica. És en les comunitats de la província romana de Síria (Antioquia de Síria i Damasc) on Pau es devia trobar plenament involucrat en la violenta polèmica.

Pau va perseguir els hel·lenocristians que mantenien una orientació liberal enfront del Temple i les prescripcions rituals de la Torah. El relat dels Fets dels Apòstols tendeix a subratllar el clar contrast entre allò que Pau era i allò que va passar a ser després. El fet de carregar les tintes sobre el seu passat es converteix així en un recurs literari per donar relleu a la tesi que Jesucrist va fer apòstol seu precisament el perseguidor més obstinat.

Per accentuar el dramatisme, l'autor dels Fets va accentuant al llarg del relat el caràcter devastador de l'acció de Pau: vegeu Fets 8,3; 9,21; 22,5. L'aprovació del linxament d'Esteve a Fets 8,1 es converteix a 26,10 en una participació activa. Resum: "Jo vaig perseguir a mort els adherits al Camí del Senyor" (22,4). El retrat del perseguidor arriba a adquirir trets diabòlics (cf. 26,11).

Indubtablement no ens trobem davant una crònica dels esdeveniments sinó davant un relat que, recolzant en unes dades tradicionals, històricament certes, expressa l'estupor del cristianisme davant el canvi radical de Pau.

Intentant reconstruir l'itinerari de Pau, podem afirmar que Pau va perseguir el moviment de Jesús en els seus inicis. La seva conversió podem datar-la cap a l'any 35. L'activitat polèmica de Pau, no podem delimitar-la amb certesa, però podem situar-la al començament de la dècada dels 30, admetent l'any 30 com la data més probable de la mort de Jesús.

Pau reconeix a Gal 2,1-11 que era desconegut a les esglésies de Judea abans de la seva primera visita; per això podem situar geogràficament l'àmbit de la seva activitat persecutòria a les esglésies de la província romana de Síria, als voltants de Damasc.

La imatge de l'inquisidor despietat que es dedica a caçar els nazarens, els fica a la presó i els condemna a mort, forma part, amb tota probabilitat, de la "llegenda" del llibre dels Fets. En realitat els colors del quadre apareixen molt menys violents. Tampoc no podem caure en l'extrem oposat de reduir-ho tot a una pura polèmica verbal. Pau, sens dubte, es degué comprometre en alguna acció punitiva. El reglament intern de les sinagogues contemplava mesures disciplinàries concretes contra els membres culpables de desviacionisme doctrinal. Pau fa empresonar i assotar els deixebles de Crist (cf. Fets 22,5.19; 26,11). Es tractaria, sens dubte, d'aquelles penes que ell mateix va sofrir, de mans dels seus opositors, en la seva tasca missionera: "Cinc vegades he rebut dels jueus els trenta-nou assots, tres vegades m'han flagel·lat, una vegada m'han apedregat..." (2Cor 11,24-25).

TROBADA AMB JESUCRIST, EN EL CAMÍ DE DAMASC

No ens hem de deixar enganyar pel famós quadre de Caravaggio, amb el seu primer pla del genet muntat sobre el cavall blanc, en el moment de ser tirat a terra per una enlluernadora llum celestial. El triple relat de la conversió de Pau, presentada pel llibre dels Fets (capítols 9, 22 i 26), és un típic relat de la vocació bíblica que es mou en el pla de la interpretació teològica d'un fet experiencial, expressat amb un llenguatge fortament simbòlic.

L'autor dels Fets ha utilitzat una antiga tradició cristiana de la primera generació. A ella li devem no només la indicació geogràfica, sinó també el nom de qui va acollir, batejar i introduir Pau en el si de la comunitat cristiana de Damasc: Ananies. La primitiva tradició se centra en l'experiència del Ressuscitat i en el canvi radical de Pau, expressat en termes de "guarició" de la ceguesa.

La veritable intenció del llibre dels Fets és presentar com, amb Pau, el cristianisme surt de manera plena i sistemàtica dels límits restringits de Judea i emprèn el camí del món pagà. I tot a partir de la lliure iniciativa del propi Jesucrist.

Els relats dels capítols 9, 22 i 26 dels Fets dels Apòstols narren una escena de teofania, caracteritzada, com totes les altres escenes de

revelació de Déu a l'Antic Testament, per una *llum* i una *veu*, totes dues procedents del cel. Aquests elements simbòlics formen part del revestiment literari, juntament amb la caiguda a terra del protagonista, d'un relat que pretén afirmar la irrupció de l'acció divina en la vida i en la història dels humes. Vegeu Èxode 3 i Èxode 19.

Entre tots tres relats hi ha coincidència substancial i variants literàries. Per exemple, en el c. 9 els acompanyants de Pau queden sorpresos i senten la veu, però sense veure la llum; en canvi en el capítol 22 veuen la llum però no senten la veu; mentre que en el capítol 26 es diu que tots van caure per terra juntament amb Pau. L'essencial és subratllar que ells no van participar a la teofania.

El capítol 9 prossegueix amb un relat de guarició. La literatura edificant de l'època es complaïa a destacar el caràcter providencial i fins i tot miraculós dels esdeveniments més importants. El c. 22 posa l'accent en la missió universalista que el mateix Crist confia a Pau. En el Temple, com Isaïes en la seva vocació, rep de Jesucrist el mandat evangelitzador. El c. 26 insisteix en la investidura divina del missioner dels gentils. Amb paraules preses de la vocació de Jeremies (Jer 1,5-7) i del Deuteroisaïes (Is 42,7.16), Jesucrist l'envia a portar la llum als pagans.

Per una part no podem interpretar aquests relats com a cròniques de l'esdeveniment, però per una altra, tampoc no podem reduir el fet a un simple procés d'autoconsciència. La pretensió del text bíblic és la de presentar un fet històric, no buscat per Pau, en què a partir d'una experiència religiosa del ressuscitat, comparable a les dels Dotze, Pau veu enfonsades les seves conviccions anteriors. Estem davant una *lectura teològica d'un canvi existencial del perseguidor, feta amb els ulls de la fe de la primitiva comunitat, a partir de la relectura del propi protagonista*.

En les cartes paulines resulta inútil buscar determinacions cronològiques o topogràfiques, o dades de caràcter autobiogràfic. Pau no narra la seva conversió, sinó que presenta directament la seva pròpia interpretació de l'esdeveniment. L'apòstol no mostra cap interès pel seu jo privat i, si parla d'ell mateix, ho fa per justificar la missió pública que està exercint en el si del moviment de Jesús. A més, el seu testimoni escrit és 20 anys posterior als fets. En evocar un passat remot és lògic que hi projecti una consciència que va

anar madurant en el més viu de la seva acció missionera al llarg d'aquests 20 anys, i que en aquell moment no tenia.

Escrivint als Corintis, Pau no té cap dificultat a col·locar-se en el nombre dels testimonis de Crist ressuscitat: 1Cor 15,8-10 i 9,1.

Als Gàlates els diu que es considera apòstol per encàrrec directe de Jesucrist (1,1); el seu evangeli té un origen immediatament diví perquè l'hi ha revelat el mateix Senyor: Gal 1,11-12.15-16. En aquest darrer fragment, fent seu el llenguatge apocalíptic (*apocalipsis* significa *revelació*), afirma que Déu l'ha aferrat a l'hora decisiva de la història humana que ha sonat en Crist. En anomenar-se a si mateix "escollit des del si matern" fa servir termes de Jer 1,5 i Is 49,1, i es posa en la línia del profeta i del "servent de Déu". Pau no pretén confirmar la teologia de la predestinació ("des del si"), sinó assenyalar simplement que Déu se li ha avançat, la iniciativa ha partit d'ell.

Als Filipencs (Fl 3,4b-9) Pau insisteix en la conversió, el canvi radical de valors, que va seguir a la seva experiència personal de Crist. Pau es va convertir en un altre, després de la trobada amb el Ressuscitat; o més ben dit, el mateix Crist se li va imposar com a mesura absoluta dels valors: "No vull dir que ja hagi assolit tot això o que ja sigui perfecte. Hi corro al darrere per tal d'apoderar-me'n, ja que també Jesucrist es va apoderar de mi" (Fl 3,12).

D'aquí es desprèn:

- Pau no descriu mai en què va consistir la seva trobada amb Jesucrist.
- La iniciativa prové del Pare (Gal 1,15).
- Jesucrist *es va fer veure* a si mateix per Pau (1Cor 15,5-8).
- Jesucrist va *apoderar-se* de Pau (Fl 3,12).
- Això li va suposar una transformació radical de mentalitat i d'estil de vida; però en cap moment no s'avergonyeix del seu passat.
- La seva vocació comporta la seva vocació evangelitzadora entre els pagans.

En conclusió, l'esdeveniment de Damasc va ser una experiència real i única de Crist ressuscitat, experiència que li va canviar radicalment els valors religiosos i personals a Pau, i el va convertir d'aferrissat defensor dels valors més purs del fariseisme de l'època, en profund enamorat de Jesucrist i coratjós missioner del seu evangeli. L'esdeveniment de Damasc no va ser una experiència privada, sinó que va tenir una dimensió pública: Pau es va convertir en "apòstol". Les seves característiques són: a) Experiència immediata del Ressuscitat expressada com a: revelació, visió, llum, etc. b) Canvi radical de mentalitat i de valors. c) Presa de consciència de si mateix com a apòstol-enviat. d) Missió adreçada als pagans. e) Passa per la mediació eclesial (Ananies, baptisme, formació, reflexió, i contacte amb l'Església de Jerusalem).

PAU, MISSIONER DE L'ESGLÉSIA NAIXENT

El llibre dels Fets ens ofereix informació sobre l'activitat missionera de Pau. Ens aporta dades concretes sobre la durada d'algunes de les seves missions: un any a Antioquia (cf. 11,26); un any i sis mesos a Corint (cf. 18,11); dos anys i tres mesos a Efes (cf. 19,8.10), tot i que l'estada completa va durar tres anys (cf. 20,3). També ens dóna els noms dels seus estrets col·laboradors: Bernabé, Joan Marc, Siles, Timoteu, Aquila i Priscil·la, Apol·lo, Crisp, Sóstenes, Sopatre, Aristarc, Segon, Gaius, Tíquic i Tròfim. I també les florents comunitats formades per l'apòstol: Filips, Tessalònica, Corint i Efes, mentre que va fracassar a Atenes.

Es tracta, en realitat, de dades que l'autor dels Fets va obtenir de les tradicions locals i potser d'un diari de viatge d'un testimoni directe. El seu caràcter neutre de notícies sense cap funcionalitat de cara a l'objecte teològic del llibre comprova la seva credibilitat històrica.

Això no obstant, en alguns moments es ressent la mà de l'escriptor. En primer lloc, ordena el material segons un esquema convencional d'una sèrie de tres viatges (capítols 13-14; 15-18; 19). Doncs bé, Pau va ser certament un predicador itinerant, però no es pot dir que passés de ciutat en ciutat com si anés al galop. La idea teològica de fons de l'autor del llibre dels Fets és la de presentar la *cursa*

de la paraula de Déu en el món. En conseqüència, més que per viatges, la missió de Pau està caracteritzada per la permanència en les ciutats que ell escull com a estacions que fan les funcions de centre d'operacions missioneres i punts d'irradiació de l'evangeli en les regions veïnes: Filipis, Tessalònica i, sobretot, Corint i Efes.

Un esquematisme encara més evident el constitueix la indicació que Pau va adreçar el missatge cristià en primer lloc als jueus, i es va adreçar als pagans després del refús dels primers destinataris (cf. Fets 13,46). Però el testimoni de les cartes paulines ens permet dir que ell, des del principi, va entendre la seva missió com a evangelització del món pagà.

D'altra banda, semblen dignes de crèdit els Fets quan assenyalen les sinagogues de la diàspora com el lloc privilegiat escollit per Pau per trobar-se amb els pagans. Efectivament, en les files dels prosèlits del judaisme és on va tenir un nombre més gran de seguidors i les adhesions més sinceres.

Els discursos dels Fets posats en boca de Pau (13,16-41; 17,22-31; 20,18-35) reflecteixen més aviat les concepcions teològiques de l'autor del llibre, mentre que els fets miraculosos aplicats a Pau (13,4-12; 4,8-10; 16,25-28; 20,7-12) tenen la finalitat de subratllar la presència de Déu en l'acció de l'apòstol.

El llibre dels Fets no coneix Titus, col·laborador important de Pau. L'evangelització de Galàcia apareix només en un verset com un fet que es pressuposa (cf. 18,23; 16,6). I sobretot el llibre no diu res de la vida interna de les comunitats paulines.

La veritat és que ens trobem davant una obra teològica sobre l'Església naixent, concentrada en la figura apostòlica de Pau, més que davant una biografia paulina.

ETAPES DE L'ACCIÓ EVANGELITZADORA DE PAU, SEGONS LES SEVES CARTES

1 Pau es dirigeix primerament a Aràbia (probablement a la regió sud-oriental de Damasc) per tornar després a Damasc. ● Després de tres anys fa una breu visita a Pere a Jerusalem. Més tard es dirigeix a Síria i Cilícia. Posteriorment, al cap de 14 anys de la seva visita a Jerusalem, va anar com a delegat al concili de Jerusalem. L'extensió d'aquest primer període (uns 15-17 anys) contrasta amb la manca de notícies sobre la seva activitat missionera. En realitat, es podria dir que els primers passos de Pau com a missioner van ser d'escassa eficàcia. La situació va canviar quan Bernabé el va introduir a la comunitat d'Antioquia, que el va elegir com a representant seu i el va enviar com a col·laborador del gran líder (cf. FETs 11,30; 15,1-2 i 13,1-3). Però, en honor a la veritat, cal admetre que va continuar estant en un segon pla, a l'ombra de Bernabé, amb el qual es mostren poc justos els Fets quan exalten tant a Pau que el consideren, de fet, com a cap de l'expedició missionera. Si bé és cert que el deixeble va superar el mestre, hem d'admetre que això va passar més tard.

Probablement en aquesta època hem d'incloure-hi l'evangelització de Galàcia (Gal 2 permet datar-la abans de Concili de Jerusalem). Pau pren amb ell Siles-Silvà i s'endinsa en la península d'Anatòlia (la Turquia interior actual). A Listra se'ls incorpora Timoteu.

Alguns autors col·loquen també aquí la primera evangelització europea, en contra de la cronologia del llibre dels Fets. A les ciutats de Filipis, Tessalònica i Berea, sorgeixen comunitats constituïdes predominantment per hel·lenocristians. Arriba fins i tot a Atenes, però sense aconseguir resultats apreciables. Finalment a Corint, capital de la província romana d'Àcia, s'hi està 16 mesos entre els anys 49-51 o 50-52.

2 Dos esdeveniments crucials marcaran, a partir d'ara, la missió de Pau: el Concili de Jerusalem i l'enfrontament amb Pere a Antioquia. El mateix Pau recorda amb tons de dura polèmica els termes del contrast al bell mig de la conferència de Jerusalem (cf. Gal 2,3-5). A diferència del llibre dels Fets, Pau recorda com a Jerusalem va obtenir ple reconeixement del seu carisma de missioner entre pagans. Finalment crida l'atenció sobre el fet que no se li va imposar cap clàusula restrictiva. El llibre dels Fets, en canvi, relaciona amb aquesta conferència la promulgació d'un decret impositiu de certes restriccions a la llibertat dels convertits al paganisme (cf. Fets 15,28-29). Però probablement l'autor va traslladar aquí una intervenció posterior que potser va tenir lloc després de l'incident d'Antioquia, intentant regular la convivència entre judeocristians i hel·lenocristians a l'interior de les comunitats.

El Concili de Jerusalem no va ser assumit pel grup més conservador, que es llançarà a una ofensiva contra les tesis defensades per Pau entre les comunitats de Galàcia. A més, el Concili no s'havia enfrontat amb el problema de les condicions necessàries per a la convivència entre judeocristians i hel·lenocristians a l'interior de les comunitats. Pau no va dubtar a criticar amb duresa Pere i Bernabé quan aquests, preocupats per la unitat de l'Església, van considerar com a preu a pagar un compromís pastoral amb els judeocristians (cf. Gal 2,11-14). La carta als Gàlates no en diu res del resultat d'aquella topada, per la qual cosa es pot conjecturar que Pau no va acabar de sortir-ne victoriós. El que sembla clar és que a partir d'aquest moment es va separar definitivament de Bernabé i es va independitzar de l'Església d'Antioquia. D'ara endavant se sentirà l'apòstol de Crist que no té necessitat de donar comptes a ningú del que fa (cf. 1Cor 4,4).

3 Efes va caracteritzar l'activitat de Pau els anys 52-55. La metròpoli era famosa pel culte a Diana o Artemisa. Pau va predicar l'evangeli a la sinagoga local i després a l'escola d'un tal Tirà (cf. Fets 19). Va estendre, a més, el seu radi d'acció a la regió dels voltants: en dóna testimoni la primera carta als Corintis, en què es fa portador de les salutacions de les Esglésies (en plural!) d'Àsia (1Cor 16,19). Durant aquesta estada, va fer una ràpida visita a Corint, on només va aconseguir aguditzar els conflictes en comptes de suavitzar-los (cf. 2Cor 1,23—2,1). A Efes va passar també moments dramàtics, en què la seva vida va córrer moments de perill (cf. 2Cor 1,8-10). Va passar després a Macedònia (cf. 2Cor 2,12-13) i Corint, on es va aturar tres mesos (Fets 20,2-3). Aquí va escriure la carta als Romans, síntesi del seu pensament. El seu projecte era salpar cap a Roma i d'aquí a Espanya, però abans havia d'anar a Jerusalem a portar la col·lecta que havia recollit. No es tractava d'una almoïna, ni d'una ajuda solidària, sinó d'un signe tangible de comunió de les seves comunitats d'hellenocristians amb l'Església judeocristiana de Jerusalem (cf. Rm 15,26; 2Cor 8-9).

ESTRATÈGIA EVANGELITZADORA DE PAU

Sobre l'estratègia evangelitzadora de Pau, en primer lloc cal destacar que va ser una estratègia exclusivament urbana. No podia ser d'una altra manera: només les ciutats eren abastables per les vies romanes terrestres i marítimes. D'altra banda, els missioners es podien fer entendre en grec *koiné* en els centres urbans. Les ciutats servien, a més, com a centres d'irradiació del missatge cristià a les comarques del voltant (cf. Col 1,7; 4,16). La seva opció requeria en localitats on no havia arribat encara l'evangeli (cf. Rm 15,20; 2Cor 10,12-18).

El projecte missioner de Pau es va anar precisant amb el temps, a mesura que anava augmentant en experiència. L'èxit aconseguit a Anatòlia i a Grècia li devia obrir metes cada cop més àmplies. De tota manera, el fet és que només en la carta als Romans s'atribueix la tasca d'herald ecumènic de l'evangeli.

La seva missió no és la de convertir cada un dels individus, sinó la de constituir en els grans nuclis de població comunitats cristianes com a signes vivents de la presència de la nova fe, que no coneix límits.

Pau se sent compromès a superar les profundes ruptures que aleshores dividien la humanitat, dividida en camps contraposats de

grecs i bàrbars, pagans i jueus. Se sent servidor d'un Déu imparcial que no discrimina ningú (cf. Rm 3,29). Amb la seva col·lecta, intenta dissipar tot malentès en el centre mateix del judaisme. El seu pla missioner preveu la reconciliació de circumcisos i incircumcisos en una mateixa comunitat cristiana.

Les cartes paulines i els Fets no dediquen gaire atenció a l'estratègia missionera de Pau; però no falten dades suficients com per traçar, a grans línies, un quadre de l'aspecte organitzatiu de la seva missió.

Pau va recórrer milers de quilòmetres per terra i per mar per fundar comunitats des d'on irradiar el missatge evangèlic. L'apòstol es va trobar sovint amb famílies que li van donar allotjament. A Filipis la casa de Lídia (cf. Fets 16,14—15,40); a Tessalònica Jasó (cf. Fets 17,5-7); a Corint la casa d'Aquila i Tici Just (cf. Fets 18,2-3.7); finalment la casa de Gaius (cf. Rm 16,23). No hi ha dubte que normalment va recórrer a l'hospitalitat de persones amb qui es va trobar per primer cop o d'amics que ja coneixia de feia temps. Però en cas d'emergència cal pensar que també va fer servir les posades que hi havia al cosat de les sinagogues jueves.

Un lloc privilegiat per a l'anunci de l'evangeli van ser les sinagogues, encara que també va utilitzar per a això les cases privades dels seus amics, simpatitzants o neòfits. En el seu epistolari esmenta altres cases privades, a més de les que hem esmentat abans, que donaven acolliment a les comunitats cristianes: Aquila i Priscilla a Efes (cf. 1Cor 16,19), Filèmon a Colosses (cf. la carta a Filèmon), Ninfa a Laodicea (cf. Col 4,15). A Efes va poder llogar una sala que prenia el nom del seu propietari, un tal Tirà (cf. Fets 19,9). Pau, a més, devia treballar també en la propaganda del tu a tu en els seus viatges i fins i tot a les ciutats.

Entre les cartes i els Fets es coneixen els noms d'un centenar de persones que en diversos graus van col·laborar amb ell. Alguns ho van fer de manera esporàdica, durant un cert temps. Timoteu, en canvi, va estar sempre al seu costat com a ajudant de confiança. Timoteu apareix com a co-firmant de la primera i segona carta als Tessalonicencs, la primera i segona carta als Corintis, la carta als Filipencs i la carta a Filèmon. En ell hi va trobar Pau, no només un preciós col·laborador, sinó també un company a qui va estar lligat

amb profunds sentiments d'afecte fraternal ("el meu fill estimat", 1Cor 4,17). Titus també va col·laborar estretament amb Pau. La imatge que se'n desprèn de la segona carta als Corintis és la d'un hàbil diplomàtic i negociador en els difícils intents de solucionar les greus discrepàncies que havien sorgit entre Pau i la comunitat de Corint (cf. 2Cor 2,13; 7,6-16; 8,6.16-24; 12,18).

Pau va ser un òptim organitzador i un savi planificador, líder carismàtic d'equips missioners, suficientment elàstics, on s'ajuntaven col·laboradors estrets i permanents, ajudants ocasionals, personalitats fortes, companys de viatges, representants de les comunitats... La conclusió més òbvia, sense treure-li importància a l'apòstol, és que s'ha de reconèixer i valorar justament la important aportació que li van oferir els seus col·laboradors, en la seva majoria anònims.

Com hem vist, Pau treballava per guanyar-se la vida i no ser una càrrega a les comunitats, sobretot en els temps incials, quan les comunitats es començaven a formar. Possiblement els seus col·laboradors feien el mateix. Però acceptava ajudes financeres de les comunitats ja establertes (cf. 2Cor 11,8-9; Fl 4,15-16). Sobretot demanava a les comunitats que li facilitessin tot el que calia per al viatge: escorta, queviures, equipatge i indicacions útils (cf. Rm 15,24; 1Cor 16,6.11; 2Cor 2,16). Finalment cal tenir en compte la generosa hospitalitat dels qui li oferien casa seva com a domicili, lloc de predicació i de reunió dels primers nuclis comunitaris.

LES COMUNITATS PAULINES

En el món grecoromà l'associacionisme no era cap fet excepcional. Els artesans es reunien en confraries d'arts i oficis sota la protecció d'alguna divinitat. Als gimnasos, els joves formaven societats esportives. Eren també nombroses les congregacions estrictament religioses, caracteritzades ordinàriament per la seva patrticipació en un banquet comú i anomenades per aquest motiu *eranoi*. Entre elles destacaven les comunitats d'adeptes a les religions místiques (Dionís, Eleusis Mitra). De tota manera, en aquestes societats el nombre de participants era restringit: unes dotzenes, i com a màxim un centenar de persones.

Més estructurades es presentaven les comunitats jueves de Judea i de la diàspora, dirigides per un consell d'ancians que aplicaven un reglament intern disciplinar. El factor primari de cohesió era la fe en el Déu de l'èxode i la fidelitat a la Torah com a norma suprema de vida. A Qumram es practicava, a més, la comunió de béns i l'existència ordenada sobre el doble principi de *l'ora et labora*. Finalment cal esmentar les confraries locals de fariseus (*haburot*), construïdes sota el signe de la fraternitat, expressada en àpats rituals comuns.

Les comunitats paulines presenten certes analogies amb els diversos models associacionistes grecoromans i jueus de l'època, però

la seva tipologia essencial les relaciona més amb les esglésies de Judea i de Síria.

En primer lloc revelen un accentuat caràcter compost i heterogeni. Des del punt de vista sociocultural la seva composició pot deduir-se d'algunes indicacions disperses del llibre dels Fets dels Apòstols i de l'epistolari paulí. Rics i pobres, esclaus i lliures, persones de bona preparació cultural i persones incultes, pertanyents a capes socials privilegiades i plebeus, homes i dones, cèlibes i casats, coexistien els uns al costat dels altres.

Els creients del grup social mitjà i mitjà-alt devien ser una minoria, però devien ser el grup que arrossegava els altres membres de la comunitat; eren, a més, els interlocutors privilegiats de l'apòstol en la seva correspondència epistolar amb la comunitat. Filèmon a Colosses albergava la comunitat i l'ajudava generosament; la comunitat de Filips subvenciona alguns viatges de Pau i del seu equip col·laborador; Aquila i Priscila comerciaven amb teles i van posar la seva casa de Corint i d'Efes a disposició de l'apòstol; un tal Erast de Corint era el tresorer de la ciutat; Lídia a Filips comerciava amb teixits de porpra. D'altra banda, la presència d'esclaus es confirma a través de 1Cor 7. Per tant, no és gens estrany que sorgissin tensions, divisions i contraposicions, i fins i tot ruptures.

La fe, el culte i la fraternitat caracteritzaven la vida interna de les comunitats paulines. L'adhesió al missatge cristià s'expressava cap enfora, en la professió d'un credo, especificat o bé en sentit cristològic o bé amb una forma bipolar, teològica i cristològica: 1Cor 15,3-4; Rm 10,9; 1Cor 8,6.

El ritu fonamental d'agregació a la comunitat cristiana era el *baptisme*, presentat per Pau com a esdeveniment de participació solidària en la mort i en la resurrecció de Jesús (cf. Rm 6,3-4).

L'exigència cultural dels neòfits prosseguia en la celebració setmanal del *sopar del Senyor*, memòria viva de l'extrema fidelitat de Jesús a Déu i als homes. En concret, el diumenge, és a dir, el primer dia de la setmana sabàtica (cf. Fets 20,7; 1Cor 16,2), la comunitat es reunia cap al tard a la casa prou àmplia d'un cristià benestant. El moment central de la celebració era el ritu de compartir el pa i el vi, símbols de la persona mateixa de Jesús i del seu amor oblatiu.

Els cants, les pregàries, els sermons i aclamacions revifaven les assemblees, caracteritzades per l'àmplia participació activa dels creients. A Corint s'havia arribat fins i tot a un tal esclat d'intervencions carismàtiques extemporànies que Pau adverteix de la necessitat de disciplinar les reunions (1Cor 14; vegeu v. 26). Si Pau hi era present no deixava de prendre la paraula (Fets 20,7); però fins i tot des de lluny feia sentir la seva veu per mitjà de les cartes, que estaven destinades intencionalment a ser llegides durant les reunions (cf. 1Te 5,27).

Entre els cants litúrgics usals podem enumerar els himnes cristològics de Fl 2,6-11 i Col 1,16-21. L'epistolari paulí ens ofereix, a més, algunes aclamacions litúrgiques d'entre les més usals: *amén*, *Marana tha* (*Sí, Senyor nostre, veniu*; cf. 1Cor 16,22), *abba* (*papa*; cf. Gal 4,6; Rm 8,15). D'origen litúrgic són les fórmules de benedicció i salutació que Pau inclou al començament i al final dels seus escrits (cf. 1Cor 1,3; 2Cor 1,2; Rm 1,7; Fl 1,2; Flm 3; Gal 6,18; 2 Cor 13,13).

El sopar del Senyor anava precidit per un àpat comú. Pau critica amb duresa els corintis perquè els més benestants menjaven pel seu compte el que havien portat de casa, mentre que d'altres no havien pogut dur res perquè havien estat treballant tot el dia (cf. 1Cor 11,17-34). Per a Pau, l'àpat en comú, expressió de fraternitat, representa plàsticament la nova agregació de persones diverses per cultura, per ingressos, per posició social, per sexe i tradició religiosa.

L'organització de les comunitats paulines no coneixia la figura d'un cap o d'un col·legi d'ancians que presidissin per dret la comunitat. Es distingeixen, doncs, de les comunitats jueves. En cada una de les comunitats paulines valia el doble criteri de la corresponsabilitat de tots els membres i el paper particular d'aquells creients que, per la seva capacitat i pel seu compromís, obtenien un lideratge de fet.

D'aquesta manera, diu als Tessalonicens que és una obligació de tots els creients, sense distincions, de renyar els desvagats, animar els temorencs, oferir suport als febles, ser pacients amb tots, vetllar perquè ningú no torni mal per mal (cf. 1Te 5,14-15). Però molt poc abans els havia exhortat a estimar els que dedicaven els seus

esforços a la comunitat, hi exercien una funció de direcció i estaven encarregats de la instrucció fraterna (cf. 1Te 5,12).

Més en general resulten significatives les llistes de carismes que demostren l'articulació de les comunitats paulines en serveis múltiples repartits entre diverses persones: cf. 1Cor 12,28, Rm 12,6-8.

No podem negar una tendència en les comunitats paulines cap a una progressiva institucionalització; això es dedueix del fet que, en almenys una de les esglésies de Galàcia, els catequistes van començar a ser pagats (cf. Gal 6,6); sobretot dóna fe d'aquest procés el desenvolupament de les esglésies paulines després de la mort de l'apòstol, com apareix en les cartes a Timoteu i Titus.

Pel que fa a les relacions entre les comunitats paulines i l'ambient exterior, cal assenyalar de seguida l'exigüitat numèrica dels cristians i la massa de la població ciutadana. Per exemple, els cristians de Corint amb prou feines devien arribar a un centenar, mentre que la metròpoli superava el mig milió d'habitants. En relació amb la diàspora jueva no van faltar les polèmiques. El factor decisiu de la ruptura entre les sinagogues i les esglésies paulines va ser la seva crítica radical al valor de la Torah i de les tradicions jueves.

Pel que fa a les relacions amb les autoritats locals i imperials, Pau recomana que es paguin els impostos i es reconeixin les autoritats administratives de l'imperi (cf. Rm 13,1-7), alhora que convida a dirimir les qüestions jurídiques dels membres de la comunitat de manera familiar, sense necessitat de recórrer als tribunals civils (cf. 1Cor 6).

LA DONA EN LES COMUNITATS PAULINES

La presència de dones en les comunitats paulines i la seva importància en la vida comunitària, la troben testimoniada en la majoria de les seves cartes (com a exemple basta llegir la llista de personatges femenins que apareixem a Rm 16). Als lectors moderns els criden l'atenció afirmacions relatives al vel al cap de les dones (cf. 1Cor 11,2-16), al silenci que han d'observar les dones en les assemblees cristianes (cf. 1Cor 14,34-35), o a la subjecció de la muller al seu marit (cf. 1Cor 11,3; Ef 5,21-24). Pau va ser una persona de la

seva època, i accepta, sense qüestionar-los, els costums socials del seu temps: així accepta l'existència d'amos i d'esclaus, com també les lleis patriarcals de la legislació hebrea o grecoromana. Això no obstant, ell és conscient de la novetat que aporta Jesucrist, i la igualtat que introdueix davant Déu entre rics i pobres, amos i esclaus, homes i dones, jueus i no jueus. Les conseqüències socials de tot això s'extrauran segles més tard; però, de moment, Pau ja ha indicat l'arrel d'un canvi social que comporta la fe en Jesucrist.

RICS I POBRES EN LES COMUNITATS PAULINES

Les comunitats paulines estaven formades per persones de diversa extracció social i econòmica: Aquila, Priscil·la, Lídia... eren rics comerciants convertits al cristianisme que van posar la seva infraestructura personal al servei de les comunitats i de l'anunci de l'evangeli. Quan Pau i el seu equip eren expulsats de les sinagogues havien de buscar un lloc on reunir els pocs o molts cristians convertits d'aquell lloc. A més, la sinagoga havia aportat una base logística que, un cop els n'expulsaven, la deixaven de tenir: hostatgeria, lloc de reunió i d'ensenyament, lloc de culte. Aquesta base logística la van aportar els cristians més acomodats de cada lloc: així van néixer les esglésies domèstiques a les cases... dels rics. Els pobres vivien apilats en habitatges d'una o poques peces, on era impossible reunir un grup consistent de persones.

A les cartes de Pau no hi trobem cap invectiva contra els rics, al contrari d'altres textos del Nou Testament. Pau no és un reformador social, però sí que aplica un principi evangèlic fonamental: la solidaritat amb els necessitats. Així, quan organitza la col·lecta a favor de l'Església de Jerusalem apel·la a la generositat cordial dels seus oients a fi de solidaritzar-se amb les necessitats dels cristians de l'Església mare (cf. 2Cor 8-9). I ho fonamenta teològicament en el mateix Jesucrist, "el qual, essent ric, es va fer pobre per vosaltres, perquè us enriquíssi amb la seva pobresa" (2Cor 8,9).

Pau, com ja hem vist, va tenir per un honor mantenir-se del seu propi treball, i exhorta a fer el mateix, fins al punt de deixar anar la màxima: "Qui no vulgui treballar, que no mengi" (2Tes 3,10). Tanmateix, en moments precisos va agrair l'ajut econòmic enviat

per les seves comunitats (cf. Fl 4,10.14). Pau es va mantenir per damunt de tot com una persona lliure, fins i tot davant les seves pròpies necessitats materials: ni va menysprear l'abundància, ni li va fer por la pobresa (cf. Fl 4,12-13).

ESCLAUS I AMOS EN LES COMUNITATS PAULINES

Igual que respecte a la riquesa, Pau tampoc no es va pronunciar en contra de l'esclavitud. A les comunitats paulines hi havia també esclaus i gent de baixa extracció social que, sense ser pròpiament esclaus, vivien en condicions quasi servils davant els nobles i els rics. En el cas d'Onèsim, un esclau pagà del cristià Filèmon de la comunitat de Colosses, que s'havia escapat del seu amo i s'havia refugiat al costat de Pau, Pau el retorna, un cop batejat, a Filèmon, demanant-li que sigui tractat com allò que és: com un germà (vegeu la carta a Filèmon). Pau no qüestiona l'esclavitud; més encara, considera que Onèsim ha actuat malament escapant-se del seu amo; el que proposa, a la llum de l'Evangelí, és que les relacions socials, entre amos i esclaus, estiguin dominades per la nova fraternitat que inaugura Jesucrist.

LA CONCLUSIÓ D'AQUESTS TRES CASOS

Hem vist en aquests tres casos de repercussió social –la relació entre dones i homes, entre rics i pobres, entre esclaus i amos– que Pau no es planteja una reforma social, ni posa en qüestió les estructures de l'època: Però l'apòstol descobreix en l'Evangelí uns dinamismes que portaran, més endavant, a plantejar reformes estructurals en les societats humanes: la igualtat de tots davant Déu, la solidaritat davant les situacions d'altres persones, la fraternitat en el si de les comunitats.

LA PASSIÓ DE PAU

Escrivint als Gàlates, Pau afirma: “Jo porto en el meu cos les marques dels sofriments de Jesús” (Gal 6,17). Aquesta expressió tan plàstica serveix per indicar els sofriments de la seva existència d’apòstol, partícip actiu de la passió de Crist. Des del començament de la seva activitat missionera va ser objecte de l’activitat persecutòria i de l’ostracisme dels jueus zelosos; va conèixer diversos cops les dureses de la presó; va ser dut davant els tribunals de diverses ciutats.

Segons el quadre que es dedueix de les cartes de Pau, l’apòstol va haver de sofrir també per causa de les seves comunitats: incomprendiments, insinuacions malèvoles, abandons, fins i tot rebel·lions obertes. Aquí s’hi ha d’afegir, a més, la malaltia que va patir a Gal·làcia (cf. Gal 4,12-14; 2Cor 12,1-10), no gaire ben precisada, però que l’exposava a la burla dels altres. I això sense parlar dels contratemps soferts en els seus fatigosos i perillosos viatges i el dur esforç que requerien la propaganda missionera i la tasca pastoral en les comunitats.

Davant d’això, Pau es va defensar amb indefallent energia de les crítiques, insinuacions i desafiaments. A la segona carta als Corintis la seva apologia no estalvia tons agres (cf. 2Cor 1,18-19; 10,1-11; 11,7.10-11.19-21a; 12,12). De les seves confessions es dedueix, a

més, que mai no li va faltar el valor; i sobretot, no es va fer mai en-rere; ni res ni ningú no aconseguiran reduir-lo al silenci i a la rendició (cf. 1Te 2,2; 4,8-9; 6,4-5.8). Els mals tràngols de la presó mai no el van deprimir (cf. Fl 4,12). Contrasten les seves tribulacions amb les reiterades invitacions a l'alegria: 2Cor 6,10; 7,4). No pensem en tendències masoquistes; ni tan sols l'esperança d'una comunió definitiva amb Jesucrist més enllà de la mort no el mou a desitjar el martiri. Als seus ulls val més la perspectiva de l'alliberament de la presó i la possibilitat de servir novament als Filipencs: "Estic agafat per dos costats: d'una banda, tinc el desig d'anar-me'n i d'estar amb Crist, cosa incomparablement millor; però, d'altra banda, pensant en vosaltres, veig més necessari que continuï la meua vida corporal. Estic plenament convençut que em quedaré i que restaré prop de tots vosaltres perquè continueu avançant i la vostra fe hi trobi un motiu de goig" (Fl 1,23-25).

Si Pau és capaç d'enfrontar-se amb constància i energia amb totes les dificultats, no és tant per fortalesa d'esperit, sinó per la gràcia de Déu (1Cor 15,10). Per això, i no malgrat això, es defineix com a autèntic apòstol de Crist. "Perquè quan sóc feble és quan sóc realment fort" (2Cor 12,10).

EL TRÀGIC FINAL DE PAU

El testimoni directe de Pau, font principal de la documentació, cessa amb les notícies del capítol 15 de la carta als Romans, probablement últim escrit autèntic de l'apòstol. Escriu des de Corint; probablement li devien arribar notícies d'alarma des de Jerusalem, ja que s'encomana a les pregàries dels creients de Roma (Rm 15,30-31). D'altra banda, l'objectiu del viatge era massa important perquè pogués eludir-lo: entregar les ajudes recollides a les seves comunitats i obtenir d'aquesta manera el reconeixement de l'Església-mare.

A partir d'ara hem de fiar-nos exclusivament del testimoni novel·lat de l'autor dels Fets dels Apòstols. En aquest escrit hi trobem dades que es mostren històricament fidedignes, com l'empresonament a Cesarea i a Roma, el linxament a Jerusalem, les indicacions cronològiques, els noms dels procuradors romans Fèlix i Festus. Però no ens enganyem, en el seu conjunt el relat dels Fets obeeix a intencions edificants, apologètiques i teològiques, més que històriques.

En arribar a Jerusalem es troba amb l'Església-mare reunida sota la presidència de Jaume i els "ancians", que li suggereixen un gest que pugui mostrar la seva adhesió a la religió jueva (Fets 21,15-27). La llibertat desimbolta amb què el biògraf narra la trama apareix

aquí amb claredat. En primer lloc posa en llavis de Pau cinc discursos ben elaborats. Les seves paraules són una articulada i repetida apologia. La seva declarada innocència troba una confirmació en les declaracions de Fèlix, Festus i Agripa.

Amb intencions edificants, apologètiques i teològiques, Lluç ens ofereix un quadre artificial del procés de l'apòstol, calcat en més d'un detall en el de Jesús: acusacions falses, innocència de l'acusat, hostilitat del Sanedrí, cessions del governador romà per càlculs polítics, Agripa II com a contrafigura d'Antipes... tot això narrat segons els cànons del gènere literari anomenat martirial. De fet, només les dades de base mereixen una credibilitat històrica justificada: l'intent de linxament, la intervenció providencial de la policia romana, la detenció a Cesarea, l'apel·lació al tribunal de l'emperador, la intervenció dels procuradors romans Fèlix i Festus l'any 55.

També el relat del viatge des de Cesarea fins a Roma (Fets 27,1—28,16), realitzat amb tota probabilitat l'hivern del 55/56, es mostra ric en dades topogràfiques. Però el biògraf s'esplaija sobretot en la descripció de la tempesta i el naufragi (Fets 27,9-44), en un estil que sembla més aviat convencional, i en què Pau adquireix tons de "cap d'expedició".

A Roma, més que com un acusat en espera de sentència, es mostra com un actiu missioner cristià: Fets 28,23-28. L'epíleg dels Fets: "Pau es va quedar dos anys sencers a l'allotjament que s'havia llogat i rebia tots els qui l'anaven a trobar. Els anunciava el Regne de Déu i els instruïa sobre el Senyor Jesucrist, amb tota valentia i sense cap impediment" (Fets 28,30-31) es relaciona amb el pròleg que recull el manament missioner de Crist: "... sereu testimonis meus a Jerusalem, a tot Judea, a Samaria i fins a l'extrem de la terra" (Fets 1,8). D'aquesta manera ha realitzat el seu projecte literari l'autor del llibre dels Fets. I Pau és el paradigma de tota l'Església missionera: "No dono cap valor a la meua vida, mentre duguí a terme el camí i el ministeri que vaig rebre de Jesús, el Senyor: donar testimoni de l'evangeli de la gràcia de Déu. I ara, jo sé que cap de vosaltres, a qui he predicat el Regne, no em tornarà a veure" (Fets 20,24-25).

L'any 96, Climent de Roma, en la seva carta als Corintis, afirma que Pau "va arribar fins als últims límits d'Occident" (1Clem 5,7), és a

dir, fins a Espanya. Si s'admet això, cal concloure que va quedar absolut en el procés romà i que caldria assignar la seva mort violenta a una data posterior (postura tradicional). Però el testimoni de la carta de Climent (recollit també pel *Cànon de Muratori* en les línies 38-39) resulta dubtós: ¿es remunta a una tradició o font particular o bé Climent es va inspirar únicament en Rm 15,22-24.28? La segona solució sembla com a més probable. La presó a Roma de l'apòstol, que va durar un bienni segons els Fets, probablement va concloure amb la condemna a mort l'any 56-58 sota Neró, però no durant la famosa persecució del 64-67.

La mort violenta de Pau és testimoniada ja en l'antiguitat cristiana. Al costat de Fets 20,24-25 cal citar en primer lloc la primera carta de Climent als Corintis de finals del segle I:

“Per causa de les gelosies i les discòrdies Pau va demostrar com s'aconsegueix el premi de la constància: set vegades empresonat, exiliat, apedregat, convertit en herald a Orient i a Occident, va assolir noble glòria per la seva fe; després d'haver ensenyat la justícia per tot el món, havent arribat fins als límits més llunyans d'occident i havent donat testimoni davant els governadors, es va apartar del món i va arribar al lloc sant, i es va convertir així en el model més gran de constància” (5,5-7).

Cal esmentar els apòcrifs *Fets de Pau* (del segle II) i els *Fets de Pere i de Pau* (segle IV). El primer descriu així el seu martiri: “Dret de cara a orient, Pau va estar resant una bona estona. Després de prologar la seva pregària entretenint-se en hebreu amb els Pares, va oferir el coll sense dir res. Quan el botxí li va donar el cop al cap, sobre el vestit del soldat hi va esquitxar llet”. Més detinguda és la descripció del segon: “Van separar Pere i Pau de la presència de Neró. Pau va ser conduït encadenat al lloc de la decapitació, a tres milles de la ciutat, sota l'escorta de tres soldats de noble llinatge... El van decapitar a la fondalada de les Aigües Sàlvies, vora el pi... El cos del benaurat Pere va ser col·locat, amb glòria i himnes, al cementiri Vaticà, vora la naumàquia. El del benaurat Pau va ser col·locat a la via Ostiense, a la segona milla de la ciutat. El camí dels sants apòstols i màrtirs de Crist Pere i Pau va tenir el seu final el 29 de juny”.

LES CARTES DE PAU

No només quan predica, sinó també quan escriu Pau continua sent el missatger de l'evangeli i el mestre de la vida dels acabats de convertir al cristianisme. En les cartes de Pau hi veiem la continuació de la seva activitat missionera.

Pau no es va ocupar de la seva posteritat, i no va escriure per deixar memòria de si mateix. Però, amb tot, en contra de tota esperança per part seva, els seus escrits van assolir una audiència il·limitada en el temps i en l'espai.

La carta és un gènere essencialment comunicatiu. És substitutiva del diàleg oral. El terme grec *epistolé* va significar originalment una comunicació oral transmesa per un missatger. Pau no va ser l'inventor de les cartes, les seves estan emmarcades dins una àmplia i variada tradició. Les cartes més antigues que conservem provenen d'Egipte (2600 aC): n'hi ha prou de citar les 350 cartes de Tell El-Amarna (Amenofis III 1413-1377 aC i Amenofis IV 1377-1358 aC) i les cartes aramees d'Elefantina, colònia jueva a la primera cascada del Nil (actualment Assuan) del segle V aC. També conservem nombroses tauletes cuneïformes amb cartes polítiques i comercials de la regió mesopotàmica. S'han recollit també cartes atribuïdes a grans personatges del món grec: Isòcrates, Plató, Demòstenes, Aristòtil, Epicur... la literatura llatina ens presenta l'epistolari de

Ciceró (774 cartes dels anys 68-43 aC), d'Horaci (23 aC), Sèneca (61-65 dC). Segons un càlcul aproximat, l'antiguitat grecoromana, incloent-hi els escriptors cristians, ens ha deixat unes 14.000 cartes.

En el món jueu hi trobem les cartes ressenyades a l'Antic Testament: 2Sam 11,14-15; 1Re 21,8-10; 2Re 5,5-6; 10,1-6; Esd 4,11-16.17-22; 7,12-26; Jer 29; Bar 6; 1Mac 5,10-13; 8,23-32; 10,18-20.25-45; 2Mac 1,1-2.19. I també, en el Nou Testament, les cartes ressenyades a Fets 15,23-29; 23,26-30. Una mica més tardanes són les cartes en arameu i hebreu del temps de la insurrecció de Bar Koseba (130-135 dC) trobades a *Wadi-Muraba'at*.

La carta grecoromana constava habitualment d'aquestes parts: 1) la *praescriptio* o títol en què s'indicaven els destinataris i remitents; 2) l'*acció de gràcies* en què s'expressa un sentiment, generalment religiós; 3) el cos pròpiament dit de la carta; 4) la *salutació final* que equivalia a la signatura moderna; en les cartes dictades, estava escrita de la pròpia mà del remitent; 5) la correspondència oficial incloïa la datació de la carta.

Pau no va preveure que les seves cartes es conservessin un llarg temps, ja que són escrits ocasionals. El que sí que va esperar va ser que les seves comunitats restessin fidels fins a la manifestació final del Senyor: elles eren les seves autèntiques cartes de recomanació (cf. 2Cor 3,1-3) i el seu motiu d'orgull (cf. 1Te 2,19-29; Fl 2,16; 2Cor 1,14). Però el fet és que han estat les seves cartes les que han arribat fins a nosaltres i no les seves comunitats que, en tant que tals, van desaparèixer ja cap a mitjan segle II. Són doncs les seves cartes les que ens transmeten l'activitat missional paulina. Però tampoc les cartes se'ns conserven tal com Pau les va dictar o escriure.

Els testimonis sobre una col·lecció de cartes paulines es remunten ja a finals del segle I: al final d'aquest segle i durant la primera meitat del segle II tenim testificada l'existència d'una col·lecció indeterminada d'escrits paulins: Pels volts de l'any 130, l'anomenada segona carta de Pere (2Pe 3,15-16) dóna testimoni de la divulgació d'un nombre sense precisar de cartes paulines, a les quals atribueix un gran valor: fruit de la inspiració divina, igual que la resta de l'Escriptura.

Les esglésies destinatàries van conservar gelosament les cartes de l'apòstol. Encara pels volts de l'any 200 Tertul·lià afirma que a les esglésies de Corint, Filips Efes i Roma es veneraven les cartes originals de Pau. Cap a mitjan segle II podem fixar una col·lecció de 10 escrits (amb exclusió de les dues cartes a Timoteu, la carta a Titus i la carta als Hebreus); cap al final d'aquest segle està testificada l'ampliació d'aquesta col·lecció a 13 escrits. Finalment, es va atribuir també a Pau la carta als Hebreus, i es va afegir a la col·lecció primer en les esglésies d'Orient (segle III) i després a les d'Occident (segle IV), potser per completar el nombre de 14 (7+7).

A partir del segle XIX, l'estudi crític de l'epistolari paulí ha mostrat que el conjunt està format per un nucli de set cartes, considerades autèntiques de Pau (és a dir, dictades directament per ell), i d'altres de produïdes posteriorment a l'apòstol per la pròpia escola paulina. Així les cartes autèntiques serien, per ordre de composició: 1 Tessalonicencs (cap a l'any 49 o 50), 1 i 2 Corintis (cap a l'any 52-53), Gàlates (cap a l'any 53-54), Filipencs i Filèmon (cap a l'any 54-55) i Romans (cap a l'any 55).

Tot i que pertanyents a l'escola paulina, 2 Tessalonicencs, Colossencs, Efesis, 1 i 2 Timoteu, i Titus, es demostren com a escrits no autèntics de Pau: són escrits *pseudoepigràfics*, és a dir, publicats pels seus deixebles amb el nom de l'apòstol.

- La segona carta als Tessalonicencs, probablement de començaments del segle II, és un escrit polèmic contra un entusiasme de tipus *adventista* dintre les comunitats paulines. L'autor fa una imitació de la primera carta als Tessalonicencs. Coneix l'existència d'una col·lecció de cartes paulines.

- Colossencs i Efesis formen un conjunt particular. Colossencs probablement és de finals del segle I; és un escrit polèmic contra un sincretisme dualista gnostitzant. El seu centre es troba en la reflexió sobre la figura de Crist en la seva dimensió còsmica. Efesis és una mica posterior, possiblement de començaments del segle II; depèn literàriament de Colossencs i desenvolupa la seva concepció teològica, centrant-se en l'eclesiologia.

- Les dues cartes a Timoteu i la carta a Titus, les anomenades *cartes pastorals*, constitueixen un grup unitari com ho demostra la seva

forma, estil, intenció i contingut similar. La segona carta a Timoteu ens ha arribat en forma de *testament* i originalment tancava el grup. El seu origen cal fixar-lo a finals del segle I. El seu centre d'interès és l'organització de les comunitats. Representen un estadi avançat d'institucionalització: tant en les categories teològiques de tradició (*dipòsit de la fe*), successió apostòlica, ordenació per imposició de mans, fixació d'oficis eclesials.

És difícil fixar els orígens i la configuració de la *col·lecció nuclear*. És natural que les comunitats paulines conservessin les cartes que Pau els va adreçar, donat el caràcter d'autoritat que tenien. La seva lectura pública a les assemblees de pregària i eucarístiques es va anar repetint amb una certa freqüència. Aviat es devia produir l'intercanvi de cartes entre comunitats, per la notícia que conservem a Col 4,16: "Quan hàgiu llegit aquesta carta, feu que també la llegeixin els de l'església de Laodicea, i la carta de Laodicea, llegiu-la també vosaltres". Les cartes van perdre així el seu caràcter ocasional i van anar adquirint un caràcter universal.

En el si de les comunitats paulines hi juga un paper important l'*escola* que Pau va formar al seu entorn en els seus centres missionals més importants, especialment Corint i Efes. Fets 19,9 en dona notícia, igual com molts textos de les cartes, en què el to i la configuració especials els distancien del context immediat i els remeten a una reflexió molt més serena i detinguda que la que possibilita el ritme del dictat i de l'escriptura. Els escrits paulins posteriors són testimoni de la permanència d'aquesta escola després de la mort del *mestre* Pau. Ella va ser la que va conservar i va anar actualitzant a les noves situacions la tradició del mestre. Ens trobem davant el fenomen de la pseudoepigrafia, és a dir, publicar un escrit sota el nom d'un autor famós del passat.

Les set cartes de Pau són tot el que ens ha arribat d'ell, però no són l'única cosa que ell va escriure. A 1Cor 5,9 es refereix a una carta anterior enviada als corintis que s'ha perdut. El mateix li va passar a la "carta amb llàgrimes" que s'esmenta a 2Cor 2,4. La crítica literària mostra que algunes de les seves cartes poden haver arribat a nosaltres en col·leccions de diversos escrits, originalment diferents.

Podem, doncs, suposar que, després de la mort de Pau, van anar sorgint en algunes comunitats *petites col·leccions* de les seves cartes. Pel successiu intercanvi entre les comunitats, a finals del segle I va sorgir una *col·lecció ecumènica* per a totes les comunitats paulines. Més important que la fixació concreta són les implicacions d'aquest lent procés: es va produir una transformació dels textos originals, i fins i tot la seva amplificació. Aquest procés és encara més profund i agut si es tracta d'una tradició viva dintre d'una comunitat, com és el cas de les cartes de Pau. L'anàlisi literària ha fixat alguns límits dintre la col·lecció actual d'escrits paulins: separació entre cartes autèntiques i escrits posteriors, composició d'algunes cartes a base de diverses cartes independents, i glosses o afegits posteriors dins d'elles.

PAU, TEÒLEG DE LA PRIMERA HORA

documents

Pau va ser el primer teòleg cristià i el creador de la teologia cristiana. Després d'ell, altres pensadors cristians reflexionaran sobre el misteri de Crist, enfocant-lo des d'altres angles, com serà el cas de l'autor anònim de la carta als Hebreus. Va saber elaborar categories de pensament de profunda penetració en la fe cristiana, com són "gràcia", "justícia", "església", "fe", "servei", "carisma", "carn", "cos", "esperit"... És un teòleg, però no sistemàtic. Però d'altra banda tampoc no ens trobem davant capítols inconnexos o davant assaigs teològics; es manté fidel a uns quants punts essencials de referència i d'inspiració que confereixen a les seves cartes una unitat consubstancial de pensament.

Presentem ara la teologia paulina seguint la línia cronològica del seu pensament, que va anar madurant pel contacte amb els problemes que s'anaven imposant a la seva atenció.

L'ESPERA ACTIVA I VIGILANT

A Tessalònica es pregunten els cristians sobre el destí dels membres de la comunitat que havien mort després de la marxa de Pau. En no estar vius, no tindrien possibilitat de participar en la propera

vinguda gloriosa de Jesús, que havia de tancar les portes de la història enduent-se'n amb ell els creients.

La resposta de Pau es basa en la fe en Jesucrist mort i ressuscitat que estableix una sòlida esperança en l'últim destí de vida dels creients: igual com el Pare va ressuscitar el crucificat a una vida nova, el mateix farà amb tots els qui hagin estat units al seu Fill amb la fe. Déu no es pot desdir, fidel a la lògica de la seva acció creadora de vida allà on regna la mort.

La persuasió d'un final proper de la història, comuna aleshores a tot el cristianisme, imposava als creients una espiritualitat d'espera. Per això l'experiència cristiana es resumia en la vigilància: estar a punt i preparats per a la trobada decisiva amb el Senyor.

Gran part de la cultura grega de caire dualista i espiritualista no podia acceptar la perspectiva paulina d'origen antropològic típicament jueva. Segons el plantejament d'aquesta cultura dualista i espiritualista, res de realment nou no podia venir del futur, la mort no faria altra cosa que deslligar l'ànima de la seva existència terrenal, i li obriria l'entrada al món dels esperits puríssims.

Però Pau no ignora que en la resurrecció de Crist està en joc una precisa concepció de l'home: com a ésser-en-el-món. La salvació no consisteix a alliberar-se dels lligams del cos, sinó en l'alliberament dels pecat i de la mort de tot l'home, fins i tot en la seva dimensió corpòria, així com en una redempció del món de tota alienació. Jesucrist és l'artífex d'una nova humanitat. Però en el present, el procés alliberador de Jesucrist està en els seus inicis; Jesucrist ha de vèncer encara les forces del mal que continuen actuant en la història, condició necessària per realitzar el Regne del Pare.

Pau vincularà a Rm 8,19-23 la redempció final de la corporeïtat humana a l'emancipació del món creat.

Pau, havent experimentat a Efes el perill contra la seva vida, escriu als corintis i fa servir un llenguatge inusitat, diu que està segur de rebre una nova existència creada per Déu i caracteritzada per una comunió total amb Crist (cf. 2Cor 5,1-10). Aquest text és discutit, ja que es presta a una interpretació dualista; però, a la llum de 2Cor 4,10-11, cal interpretar-lo en sentit unitari, com a esperança d'una nova manera de vida corporal més enllà de la mort. Aquesta nova

existència serà totalment diferent de l'actual i participarà de la glòria de Crist ressuscitat, com declara a Fl 3,20-21.

En aquesta època apareix constant en Pau la seva esperança en la vida nova dels creients que transforma tot l'home, en la creació d'una nova humanitat i d'un nou món habitat pels fills de Déu.

El triomf de la vida en la persona del Crucificat, triomf realitzat i cregut, és una promesa que el Déu que va ressuscitar el Crist cridarà a una vida nova a tots els qui hagin estat solidaris amb Jesús en la fe. Igualment és el senyoriu del Ressuscitat el que el porta a esperar en un món on les forces contràries del mal i de la deshumanització seran definitivament vençudes del tot.

L'actitud del cristià és la de l'espera activa: "Tots sou fills de la llum i del dia: no pertanyem a la nit ni a la foscor. Per això, no hem de dormir, com fan els altres, sinó vetllar i viure sòbriament... Nosaltres, que som del dia, siguem sobris, ja que anem revestits amb la cuirassa de la fe i de l'amor i amb el casc de l'esperança de la salvació" (1Te 5,5-6.8).

L'EXISTÈNCIA CRISTIANA SOTA EL SIGNE DE LA CREU

Va ser a Corint on el cristianisme va entrar en diàleg amb la cultura grega de l'època. Els cristians corintis veien en l'anunci de l'apòstol una nova filosofia o cosmovisió, anomenada per Pau "saviesa humana" (1Cor capítols 1-4).

L'experiència cristiana s'entenia com a alliberament de les misèries de la matèria i de les realitats terrenals, en el sentit que per a aquells esperits selectes l'estar-en-el-món s'havia fet totalment indiferent i ininfluente. D'aquí l'angelisme dels que es desenteniaven del vincle matrimonial i renunciaven a tota relació sexual, però també el liberalisme dels que, per demostrar la seva llibertat interior, tractaven ostentosament amb les prostitutes i participaven sense cap escrupol en els ritus pagans de la ciutat.

La reacció de Pau va ser decidida. Ho considera una degeneració cristiana. Amb energia hi contraposa la dada central de la fe: Jesús crucificat. És evident el caràcter provocatiu de la teologia paulina de la creu, si es pensa que en el món grecoromà la crucifixió era

una pena infamant, reservada als esclaus, als rebels i als pitjors criminals.. El missatge cristià, centrat en el crucificat, contesta radicalment els somnis d'autosuficiència de la cultura grega. La fe no arrenca el creient de la seva condició històrica i mundana. El cristià viu una existència encarnada en aquest món i en les seves institucions.

En el trasfons hi apareix una concepció concreta de l'home que Pau defineix amb la categoria de "cos" (*soma*). Segons Pau, l'home no té cos, sinó que és un cos. Amb aquest terme l'apòstol no es refereix a la part material del conglomerat humà, sinó que designa l'estructura essencial de la persona com a relacionada amb Déu, amb els altres i amb el món.

Per tant, la salvació cristiana no consisteix a alliberar-se del cos, del seu ésser-en-el-món, sinó en alliberar el cos del domini de la "carn" (*sarx*), de tots aquells impulsos i actituds que el separen de Déu i dels altres.

LA SALVACIÓ QUE APORTA JESUCRIST

La teologia paulina és cristocèntrica. L'home només pot ser entès des de l'esdeveniment pasqual de Jesucrist. Així la teologia de Pau és, sobretot, una cristologia, però de caràcter funcional: no parla de Jesucrist *in se* (en ell mateix), sinó de Jesucrist *pro nobis* ("per nosaltres"), en allò que la seva mort i resurrecció repercuteix en la humanitat: Jesucrist crucificat *per la nostra salvació*, és a dir, una cristologia soteriològica.

L'EVANGELI DE PAU

Pau utilitza el terme "evangeli" amb més freqüència que cap altre escriptor neotestamentari: unes 60 vegades. Amb ell designa la seva presentació personal de l'esdeveniment de Crist. L'evangeli de Pau no va ser proclamat en forma de relats sobre el que Jesús va dir o va fer (gènere literari *evangeli*), sinó que, per a ell, l'evangeli és Jesucrist mateix. A la manera dels antics profetes, es va considerar predestinat per Déu per a aquesta missió, des del si

matern, i *es va dedicar* a l'evangeli com a una valuosa possessió. Es va fer *servidor* de l'evangeli i va experimentar una *gran necessitat* de proclamar-lo. Va considerar que la predicació de l'evangeli era un acte *cultural i sacerdotal* ofert a Déu. Mai no se'n va avergonyir; ans al contrari, patir empresonament a causa d'ell, constituïa per a Pau una *gràcia*.

Evangeli designa el contingut d'un missatge, que és Jesucrist, el Senyor de tots els homes i dones, que ha ressuscitat. Les formulacions més completes del seu evangeli són un eco de l'anunci i de la predicació de l'Església primitiva. L'*essència* de l'evangeli rau en això: en l'accent que posa Pau en els efectes salvífics de la mort i resurrecció de Jesucrist, *segons les Escriptures*.

Heus ací les notes típiques de l'evangeli paulí: 1) És una força salvífica introduïda per Déu en l'univers de l'home. No proclama només l'esdeveniment redemptor de Crist –la seva mort i resurrecció–, sinó que és una força que es comunica i propaga en els deixebles. L'evangeli és l'instrument pel qual el Pare s'adreça a la humanitat, demanant-li una resposta de fe i d'amor. A causa del *poder de Déu*, l'evangeli no s'anuncia sense l'assistència de l'Esperit. 2) El seu destí i la seva aplicació són universals. 3) La concepció d'evangeli com a *misteri* o *secret*; perquè en l'evangeli se'ns *revela* el pla salvífic de Déu, que es realitza en el Messies Jesús. Els cristians han rebut la revelació d'aquest pla per mitjà dels apòstols i sants profetes de la nova realitat obrada per Déu. El misteri ens revela que tota la creació pren sentit en Crist i que ell és la meta de totes les coses, perquè el Pare pensa posar tot el creat sota el domini de Crist. La salvació ve als homes i dones per Crist, per la seva incorporació al seu cos, que és l'Església, de la qual Crist és el cap.

LA HISTÒRIA DE LA SALVACIÓ

Pau va veure l'evangeli només com una part del meravellós pla, concebut graciosament pel Pare, per a la salvació dels homes i dones, que es va revelar i es va fer realitat en Jesucrist. Però l'autor del pla salvífic no és Jesucrist, sinó Déu. És el Pare qui crida els homes i dones a la fe, a la salvació, a la glòria, i fins i tot a l'apostolat. És una

crida inserida en un pla etern. El pla salvífic va ser ideat pel Déu-creador (Ef 3,9) fins i tot abans de la creació del món (Ef 1,14).

Déu és presentat per Pau com el creador de totes les coses (Ef 3,9), el qui crida a l'existència tot el que existeix (Rm 4,17), etern poder i divinitat (Rm 1,20), veritat (Rm 1,15; 3,7), saviesa i ciència (Rm 11,33), còlera (Rm 1,18), justícia (Rm 3,5.25). La justícia de Déu, no és una justícia *vindicativa*, sinó *salvífica*. Aquestes qualitats no pretenen expressar una idea de la constitució intrínseca de Déu, sinó que són una indicació de les relacions de Déu amb l'home (*visió "econòmica" de Déu*). Déu és "el Pare de nostre Senyor Jesucrist" (2Cor 1,13). Jesucrist és, doncs, l'únic que revela Déu davant els homes: és la *imatge* de Déu (*eikon*, icona). I és en Jesucrist on l'home realitza la trobada amb l'amor suprem del Pare.

El misteri de l'Evangeli ha manifestat aquest pla salvífic pel qual Déu reconcilia totes les coses amb si mateix duent a terme la subordinació de totes les criatures en Crist. Aquesta visió còsmica de Crist com a cap de l'univers, que és creat per mitjà d'ell, conservat en ell i que troba la seva coherència i sentit en ell, aconseguix la seva més plena expressió en les cartes als Colossencs i als Efesis. En la carta als Romans Pau contempla la creació física sencera en espera de la plena realització d'aquest pla salvífic (Rm 8,19-21).

En aquesta concepció del pla etern tot ve del Pare i tot està destinat a ell (1Cor 8,5). Això el porta a concebre una divisió tripartita de la història: 1) Des d'Adam fins a Moisès: època sense Llei, la humanitat pecava però no hi havia imputació de cap culpa; 2) Des de Moisès fins a Crist: època de la Llei, a la humanitat se li imputava el pecat com a transgressió de la Llei; 3) Des de Jesucrist: època de la gràcia, la humanitat és transformada des de dins de manera que no necessita cap Llei, perquè ja no existeix el pecat.

En la història de la salvació, Israel va arribar a ser l'instrument escollit a través del qual la humanitat assoliria la salvació, però Israel va refusar Jesús com a Messies i, per tant, es va excloure a si mateix de la salvació manifestada en Jesús. La cristologia paulina és, doncs, històrica (comprèn totes les etapes de la història de la humanitat), còsmica (Jesucrist és cap i meta de tot l'univers) i social (esborra tota barrera de separació entre Israel i els gentils).

En la història hi juga un paper important la història de la fi, l'*escatologia*. Encara que *la plenitud dels temps* ja ha estat inaugurada, la fi encara no ha arribat. Jesucrist no regna encara com a sobirà absolut del cosmos.

En Pau, trobem elements d'*escatologia futura*: la parusia (1Te 4,15), la resurrecció dels morts (1Te 4,16; 1Cor 15,13-33), el judici (1Cor 5,10; Rm 4,10; Ef 6,8), la glòria dels justificats (Rm 8,18.21; 1Te 2,12). Bultmann parla d'*escatologia realitzada* en Pau: els elements *futurs* de la seva escatologia no són altra cosa que una manera simbòlica d'expressar l'autorealització de la persona en tant que per la fe es veu alliberada de la seva condició de pecat i s'autoafirma contínuament com a individu lliure en les seves decisions davant Déu.

Per vèncer la disjuntiva entre *escatologia futura* i *escatologia realitzada* es proposa una visió d'*escatologia inaugurada* que es va realitzant progressivament. En una etapa que ha iniciat un estat d'unió amb Déu, abans desconegut, i un altre de predestinat a una unió definitiva en la glòria. Això constitueix el fonament de l'esperança i de la paciència cristianes.

En Pau hi trobem influxos apocalíptics a 1Te 4,16-17; 1Cor 15,51-54 y 2Te 2,1-10.

EL CONEIXEMENT QUE PAU TÉ DE JESÚS

La imatge històrica que podem reconstruir de Jesús a partir de la tradició evangèlica gairebé no és present a l'evangeli paulí: a Pau no li interessa la vida ni els ensenyaments de Jesús, sinó la seva mort i resurrecció. Pau no se sent deixeble del rabí galileu Jesús de Natzaret, sinó de Jesucrist mort i ressuscitat. En les seves cartes silencia la seva actuació taumatúrgica, les seves paràboles, les seves controvèrsies amb els seus antagonistes o la catequesi als seus deixebles, la crònica del seu ministeri públic, així com el relat de la passió; cosa aquesta última que resulta notable, donada la importància que atribueix a la mort de Jesucrist. Amb tot, no s'ha d'oblidar que les cartes de Pau no són resums de la seva predicació, encara que a vegades s'hi al·ludeixi (cf. 1Te 1,9-10; 1Cor 2,2), i, a més, Pau no és un narrador, sinó un escriptor polèmic.

És ben poc el que Pau esmenta en les seves cartes sobre la vida de Jesús: la seva ascendència davídica (cf. Rm 1,3); el seu naixement i inserció en el món jueu (cf. Gal 3,16; 4,4; Rm 9,5; 15,8); alguna al·lusió al seu caràcter (cf. 2Cor 10,1; cf. Mt 11,29); el fet que comptés amb deixebles (cf. 1Cor 15,5), coneguts alguns pel seu nom (Pere 1Cor 1,12; 3,22; 9,5; 15,5; Gal 1,18; 2,7-14; Joan Gal 2,9); l'existència de germans (cf. 1Cor 9,5), entre els quals destaca Jaume (cf. Gal 1,19; 2,9.12; cf. 1Cor 15,7); el sopar celebrat la nit de la seva entrega (cf. 1Cor 11,23-25); la mort en creu (cf. 1Te 2,15; Gal 3,1; 1Cor 2,2.8), la seva sepultura (cf. 1Cor 15,4) i les aparicions (cf. 1Cor 15,5-8). Escasses són també les paraules de Jesús que cita expressament: els evangelistes han de viure del seu treball (cf. 1Cor 9,14; cf. Mt 10,10 i Lc 10,7); el matrimoni és indissoluble (cf. 1Cor 7,10-11; cf. Mt 5,27-28; 19,3-9 par.); la benedicció sobre el pa i sobre el vi en el seu darrer sopar (cf. 1Cor 11,24-25; cf. Lc 22,19-20). A vegades diu que té manaments del Senyor a favor de les seves opinions (cf. 1Cor 14,37; 1Te 4,15); altres vegades, al·ludeix a frases (cf. 1Te 5,15 / Mt 5,38; Rm 16,19 / Mt 10,16) i posicions de Jesús (cf. 1Te 5,2 / Lc 6,28; Rm 12,17 / Lc 6,27; Rm 13,7 / Mc12,17; Rm 13,9 / Mc 12,28-31; Rm 14,14 / Mc 7,15).

LA MORT I RESURRECCIÓ DE CRIST

La passió, mort i resurrecció de Jesús constitueix el moment decisiu del pla salvífic de Déu. La passió i mort són el preludi de la resurrecció, on es manifesta l'obediència de Jesús. El sofriment i la mort de Crist tenen un valor vicari en favor de la humanitat, constitueixen el sacrifici que va oferir per l'expiació del pecat dels homes.

La resurrecció té un poder soteriològic: Jesús no va rebre el poder de la seva resurrecció per a ell, sinó per exercir-lo en favor de la humanitat. El poder de la resurrecció emana del Pare. Pau atribueix gairebé sempre la resurrecció al Pare: ell és qui ressuscita Jesús i no és Jesús qui ressuscita per la seva pròpia força. El Déu que ressuscita Jesús d'entre els morts és un Déu de poder.

Ressuscitar Jesús no és *tornar-lo* a la seva vida terrenal; sinó que el Pare ha atorgat a Jesús el *poder* d'una nova vida en l'esfera divina.

Ressuscitar Jesús *d'entre els morts* li confereix una vitalitat nova i absoluta que es difon com una força vitalitzadora de *la nova creació*.

Pau creu que a partir de la resurrecció, Jesús es va convertir en *el Senyor* i en un *esperit vivificant* (1Cor 15,45). En un únic moviment, la resurrecció-ascensió de Jesús és una única exaltació que el converteix en el *Kyrios de la nova creació*. El títol de *Salvador* només el fa servir Pau dos cops (Fl 3,20 i Ef 5,23) perquè considera que la salvació és quelcom que Crist encara ha de completar en la humanitat.

EFFECTES DE LA MORT I RESURRECCIÓ DE CRIST EN NOSALTRES

A) RECONCILIACIÓ

L'efecte principal de la passió, mort i resurrecció de Crist és la reconciliació de l'home amb Déu i dels homes entre ells. És un retorn de l'home al favor i la intimitat amb Déu després d'un període d'allunyament i de rebel·lió a causa del pecat i de les transgressions. La reconciliació afecta també les relacions humanes. La divisió entre jueus i gentils ha quedat superada, ja que Jesucrist *dels dos pobles n'ha fet un de sol* (Ef 2,14-18).

B) EXPIACIÓ

L'expiació consisteix a esborrar tota la culpa ocasionada pel pecat-transgressió. Al temple de Jerusalem es feia per mitjà dels diversos ritus i sacrificis de purificació, amb la finalitat d'eliminar la profanació d'un objecte, d'una persona, o de tot el poble, i, fins i tot, del mateix temple.

La humanitat ha pecat i ha perdut la glòria a què estava destinada; però amb el favor de Déu són *expiats* els pecats, perquè el Pare, gratuïtament, va creure convenient exhibir Jesucrist a la creu com a instrument de propiciació de la humanitat sencera.

La sang de Crist, vessada per expiar el pecat de la humanitat, va ser un oferiment voluntari de la seva vida (la sang és la vida, en la mentalitat bíblica) per dur a terme la reconciliació de l'home

amb Déu i per proporcionar-li una nova forma d'unió amb Déu (Ef 2,13). Jesucrist va esborrar el nostre deute.

C) REDEMPCIÓ

La redempció era una acció jurídica que emancipava l'esclau i el convertia en persona lliure. Pau utilitza aquest llenguatge per referir-lo a l'acció salvífica de la resurrecció en la humanitat.

A l'Antic Testament, Déu es presentava com el *redemptor* d'Israel. El *redemptor* era la figura jurídica del parent que estava obligat a casar-se amb la viuda sense fills, per tal de proporcionar-li una descendència al germà difunt i una família a la viuda sola. Déu és el redemptor del poble a l'exili.

L'acció alliberadora de Jesucrist ens ha reportat la gloriosa llibertat dels fills de Déu (Rm 8,21). Perquè siguem lliures ens va alliberar Crist (Gal 5,1), comprats a bon preu (1Cor 7,23).

En la teologia paulina la redempció suposa una adquisició. Déu ens redimeix de l'esclavitud del pecat, de la Llei i de la mort, i ens adquireix per a ell, fent-nos així lliures. Ser *servent* de Déu fa l'home autènticament lliure (paradoxa). La *redempció d'adquisició* (Ef 1,14) té una etapa històrica en la qual posseïm com a penyora el segell de l'Esperit i una meta escatològica i definitiva.

D) JUSTIFICACIÓ

El verb *justificar* apareix 15 vegades a Romans, 8 a Gàlates, i a 1Cor 4,4; 6,11. El substantiu *justificació* a Rm 4,25 i 5,18. El terme justificació, de procedència judicial (declarar justa una persona que es troba sota sospita), l'utilitza Pau en el context de la controvèrsia amb els judaïtzants. La utilització d'aquest terme confereix a la salvació una dimensió jurídica (veredictes d'absolució).

La justificació és la manifestació de la justícia de Déu: perquè Déu és just ens justifica a través de Jesucrist, l'únic just, com a acte completament gratuït. La persona accedeix a aquest estat de gràcia davant Déu per la seva incorporació a Crist i al seu cos, l'Església, mitjançant la fe i el baptisme.

Aquest efecte de l'esdeveniment salvífic no és en realitat tan important en la teologia de Pau com es va creure posteriorment en les controvèrsies de la Reforma luterana (segle XVI).

CRISTOLOGIA

Jesucrist és *Fill de Déu*: aquest títol a l'Antic Testament era un títol de predilecció i d'adopció. Elecció aplicada als àngels, al poble d'Israel, als reis, i, per tant, al messiès. En el Nou Testament es refereix a ser revelador de Déu. Per a Pau expressa la missió encomanada a Jesucrist.

Senyor (Kyrios) és per excel·lència el títol de Jesucrist en els escrits paulins. Heretat per Pau de la tradició litúrgica de les primitives comunitats palestines. Té ressonàncies en el *Marana tha* (= *Senyor nostre, veniu*) d'Ap 22,20, que era una invocació escatològica que implorava al Senyor ressuscitat que vingués en la seva parusia. En l'arameu palestí del segle I, *mareh* s'aplicava a Déu (Senyor) i *mari* (senyor meu = monsenyor) era usat com a sinònim de *rabí* (la meva grandesa) i es referia als mestres i predicadors de la Torah. En la versió grega de la Bíblia (els LXX), el terme *Senyor* tradueix el tetragrama del nom diví (YHWH). Els jueus hel·lenistes anomenaven així a Déu. Els cristians el van adoptar per referir-se al Pare i, sobretot, al Ressuscitat, equiparant-lo així a Déu. Quan Pau anomena *Senyor* a Jesús està expressant el domini diví actual de Jesús ressuscitat sobre la humanitat. És un títol de majestat concedit a Jesús per la seva condició règia de ressuscitat pel Pare. En aquesta línia, els cristians són *servents* de Jesucrist: lligats a Crist, s'alliberen de si mateixos i resten lliures per als altres.

LA PERSONA HUMANA SEGONS PAU

Abans de la vinguda de Crist, la humanitat estava dominada pel pecat i, malgrat els seus esforços per viure justament, mai no va poder assolir aquest propòsit, ni aconseguir el destí gloriós que li estava promès. La persona es troba en una situació d'hostilitat amb Déu, en no dedicar-se al seu servei amb una actitud convenient. Està sota l'esclavitud de Satanàs: situació de *mort*.

Pau al·ludeix amb uns termes tals al pecat, que podríem considerar-lo un *deute* que ha de ser perdonat. El pecat és un influx del mal en la vida de la persona. Aquesta situació, hereditària, va començar des de l'origen de la humanitat, des d'Adam.

L'experiència per la qual la persona fa seves les actituds i els efectes de l'esdeveniment de Crist, Pau l'anomena *fe*. En les cartes pastorals s'anomena també *pietat*.

Aquesta experiència té el seu origen en l'escolta de la paraula de la predicació dels apòstols, que ens transmeten l'anunci de Crist. Té la seva finalitat en el compromís de la persona sencera amb el Ressuscitat i la seva revelació.

El compromís viu de la fe ha d'influir de tal manera en la conducta conscient de la persona que la dugui a integrar dintre seu la *mentalitat* amb la *vida* (Rm 12,1-2). En això consisteix una vida cristiana integrada (Gal 2,20; 2Cor 10,5). La fe és un do de Déu, la persona l'ha d'acollir i obeir, és a dir, integrar el do en la seva pròpia existència.

La conseqüència de la fe no és només l'obertura de la persona a Déu i a l'Esperit en Crist, sinó també una actitud oberta i lliure del cristià envers el proïme.

En la teologia paulina no es pot deslligar el baptisme de la fe. *Baptisme* significa *bany*. Banyar, rentar, purificar, justificar, consagrar... són termes correlatius. Anava acompanyat amb l'entrega de noves vestidures. Per això l'apòstol parla de *revestir-se de Crist* (Rm 13,12.14; Gal 3,27; Col 3,9-13; Ef 4,24).

Mitjançant el baptisme el cristià s'identifica amb la mort, la sepultura i la resurrecció de Crist (Rm 6,4-5; 2Cor 5,14). Ja Jesús havia presentat la seva mort sota la figura d'un baptisme (Mc 10,38; Lc 12,50). El cristià, identificat amb Crist en la seva mort, mor al pecat; identificat amb Crist en la seva resurrecció participa ja de la nova vida i de la vitalitat del Ressuscitat i del seu Esperit (1Cor 6,17; Col 2,12-13).

El baptisme, també, estableix una vinculació especial entre tots els cristians (1Cor 12,13): construeix el Cos de Crist, poble de Déu (1Cor 10,10; 12,13; Gal 6,16). Mitjançant l'al·legoria del cos, Pau vol expressar la unió real i transcendent de tots els cristians entre

si i amb Jesucrist. A 1Cor 12,12-27 i Rm 12,4-5 significa una unió corporativo-moral; a 1Cor 6,15-16 significa una unió corporativo-ontològica; a 1Cor 10,16-17 expressa la unió que emana de l'Eucaristia.

LA CONDICIÓN HUMANA LLEGIDA A LA LLUM DE CRIST

Segons els contrincants de Pau a Galàcia, per quedar justificats no n'hi havia prou amb la sola fe en Crist, sinó que predicaven la necessitat de la circumcisió i de l'observança jueva. Pau, amb singular clarividència, s'adona que el que hi ha en joc no és l'observança o no de la Torah, de la Llei, o la pervivència d'uns costums religiosos. El que hi ha en joc és tota la concepció de l'actitud de l'home envers Déu.

L'apòstol critica "les obres de la llei", fórmula pejorativa que indica, no les observances com a tals, objectivament considerades, sinó la mentalitat que entén que l'home pot bastar-se a si mateix per assolir la perfecció o el nivell diví, allò que ell anomena el propi "orgull" religiós. La fe és tot el contrari de les "obres de la llei", ja que significa la renúncia de l'home a tota pretensió d'autosuficiència religiosa i d'acollida del do del Déu de Jesucrist. Així, sota la *lleï* o la *fe* Pau hi descobreix l'existència de dues actituds: el codi d'"el que és degut" i el codi d'"el que és gratuït".

Pau es revela profundament pessimista en la seva concepció de l'home. L'existència humana està minada en la seva mateixa arrel per un dinamisme pervers: l'egocentrisme autosuficient, que l'impulsa a prescindir de Déu i dels altres. És el que ell denomina "pecat": cf. Gal 5,16-18. L'apòstol desconfia tant de l'home grec que es fia dels recursos de la seva raó per portar una vida digna, com de l'home jueu que s'esforça sincerament per observar íntegrament els preceptes morals.

La postura de Pau s'entén si es parteix, com ell fa, de la fe en Crist mort i ressuscitat, entès com a clau interpretativa absoluta de la realitat total de la persona, de la història i del cosmos. Aleshores es dedueix que l'home només pot trobar la seva veritat en Crist, solidaritzant-se realment amb ell per la fe. Es tracta del creient que basa les seves relacions amb Déu, reconeixent-se dependent de la

seva iniciativa salvífica gratuïta, amb els altres, establint relacions d'amor recíproc, i amb el món, vivint-hi com a persona lliure de tot tipus d'esclavitud. Cf. Gal 5,13-14 i Rm 13,8-10.

EXIGÈNCIES MORALES DE LA VIDA CRISTIANA

A les cartes de Pau hi ha seccions senceres dedicades a l'exhortació moral. (cf. 1Te 4-5; Gal 5,13-6,10; Rom 12,1-15,13). A més, a la primera carta als Corintis i a la carta als Filipencs l'exhortació doctrinal i l'exhortació moral s'alternen contínuament, en comptes d'estar en ordre successiu.

El cristià viu una vida amb doble polaritat: és ja una criatura nova (Gal 6,15) però encara ha de ser alliberat del mal present (Gal 1,4). L'alliberament cristià és un procés que mai no s'acaba en l'existència del creient, mentre que la llibertat responsable i operativa constitueix la seva altra cara. A Gal 5,1 escriu Pau: "Crist ens ha alliberat perquè siguem lliures"; i a Rm 6,2.4 parla de la "mort" al pecat del batejat i de la possibilitat real de portar una vida nova.

El cristià ha de viure segons la llibertat cristiana, que no és un llibertinatge, sinó una vida segons la Llei de Crist, que constitueix el règim de l'amor (1Cor 13; Gal 6; Rm 12,9-21; 14,1-15,13). La gràcia, alliberadora de l'egocentrisme, transforma l'home i el fa viure segons la nova dinàmica de l'amor (*agape*) solidari. Però l'amor, com a dinamisme bàsic de l'actuar cristià, s'ha de concretar en opcions determinades. Per als continguts de l'amor Pau fa servir de punts de referència la tradició jueva i l'ètica estoica grega. Entre els imperatius generals i les prescripcions particulars hi ha una estreta relació, de manera que les prescripcions particulars concreten els principis generals: "El qui estima és pacient, és bondadós; el qui estima no té enveja, no és altiu ni orgullós, no és groller ni egoista, no s'irrita ni es venja; no s'alegra de la mentida, sinó que troba el goig en la veritat; tot ho excusa, tot ho creu, tot ho espera, tot ho suporta" (1Cor 13,4-7).

El cristià ja no pot viure una vida limitada per horitzons purament naturals i terrenals; sinó que ha de tenir els ulls en l'horitzó de l'Esperit. L'Esperit és el principi dinàmic de l'existència del cristià, d'on brolla l'amor que ha d'interioritzar tota la seva conducta èti-

ca (Rm 8): “Els fruits de l’Esperit són: amor, goig, pau, paciència, benvolença, bondat, fidelitat, dolcesa i domini d’un mateix” (Gal 5,22-23).

PAU PER A NOSALTRES

L'apòstol Pau continua tenint coses a dir-nos a nosaltres en l'actualitat. La seva vida i la seva obra continuen il·luminant i interpel·lant la vivència de la fe cristiana en les nostres comunitats i moviments.

PAU, APÒSTOL DE JESUCRIST

Pau es va trobar amb Crist Ressuscitat quan menys s'ho esperava. L'experiència –impossible de definir a partir de la narració del llibre dels Fets o de les referències del propi apòstol en les seves cartes– li va capgirar la mentalitat i la vida, i li va proporcionar una nova comprensió de les escriptures i de la fe jueva mantinguda fins aleshores. Pau en va sortir transformat, i a partir d'aleshores dedicarà la seva vida sencera a anunciar *el seu evangeli*: l'impacte del Ressuscitat en la vida dels creients, tant de procedència jueva com de procedència pagana. És més, va ser una experiència tan íntima i globalitzant, que no va poder deixar d'anunciar i transmetre als altres el que ell havia experimentat; d'aquí el seu crit: "Ai de mi, si no anunciava l'evangeli"! (1Cor 9,16). Aquesta experiència seva del Ressuscitat ens mou a preguntar-nos com vivim nosaltres l'experiència de Jesucrist en la nostra vida i què fem per compartir-la i comunicar-la als altres.

PAU, HOME D'ESGLÉSIA

Pau evangelitza on altres no han evangelitzat encara, i aglutina nous creients en comunitats cristianes. Pau és fundador de noves esglésies a Galàcia, a Àsia, a Macedònia, a Acaia... I a través de les seves cartes es revela com a educador de la fe i de la vida de les seves comunitats. Ell anuncia el seu evangeli, però ho fa sempre en comunió amb el grup dels Dotze i dels dirigents de l'Església mare de Jerusalem "per no evangelitzar en va" (Gal 2,2). Malgrat les desavinences amb Pere, amb Bernabé, amb Joan Marc, amb Jaume el germà del Senyor, amb els cristians més judaïtzants... ell se sent membre actiu de l'única Església de Jesucrist i busca en tot moment la comunió. Per això Pau també ens ensenya el camí de viure intensament la nostra pertinença a l'Església sense renunciar a la nostra identitat carismàtica pròpia, amb la qual enriqueim el conjunt de la comunitat dels creients.

PAU, HOME DEL SEU TEMPS

Pau va ser un home de cultura. Va ser ciutadà romà, nascut a la ciutat universitària de Tars de Cilícia, i va tenir una intensa formació rabínica. Va saber unir en si mateix la cultura hel·lenística, la romana i la jueva, i tot això posat al servei de l'Evangeli de Jesucrist. Va saber acostar el nucli de la fe en Jesucrist en categories grecoromanes comprensibles als seus interlocutors. Va saber mantenir l'essencial del judaisme i, en canvi, renunciar als seus elements més caducs. L'exemple de Pau ens impulsa a actualitzar l'experiència de Jesucrist i el seu missatge en categories comprensibles als homes i dones del nostre temps i de la nostra cultura; ens impulsa a mantenir l'essencial del Ressuscitat i del seu Evangeli i a relativitzar els elements secundaris o purament culturals de la fe cristiana tradicional.

CINC CONVICCIONS PERSONALS

A cabem amb cinc cites extretes dels escrits de Pau, que expressen les seves conviccions personals més íntimes, i que van sostenir la seva vida i la seva acció:

1. *“Ja no sóc jo qui visc; és Crist que viu en mi”* (Gal 2,20).
2. *“Res no ens podrà separar de l'amor de Crist”* (cf. Rm 8,35-39; Gal 2).
3. *“Accepto de bon grat les febleses, les injúries, les adversitats, les persecucions i les angoixes per causa de Crist. Perquè quan sóc feble és quan realment sóc fort”* (2Cor 12,10).
4. *“Sigueu imitadors meus, com jo ho sóc de Crist”* (1Cor 11,1).
5. *“Estic agafat per dos costats: d'una banda, tinc el desig d'anar-me'n i d'estar en Crist, cosa incomparablement millor; però, d'altra banda, pensant en vosaltres, veig més necessari que continui la meua vida corporal. Estic plenament convençut que em quedaré i que restaré prop de tots vosaltres, perquè continueu avançant i la vostra fe hi trobi un motiu de goig”* (Fl 1,23-25).

* * *

Hem presentat al llarg d'aquestes pàgines la vida i l'obra de Pau de Tars, l'apòstol de Jesucrist, que amb el seu afany missioner va ajudar a construir les esglésies del segle I i que va marcar per sempre la comprensió de l'Evangeli de Jesucrist. La celebració del bimilenari del seu naixement ha suposat per a moltes comunitats el redescobriment de la seva persona i de la seva teologia. Que ell continui guiant també el nostre testimoni cristià i la nostra tasca evangelitzadora al llarg de tot el segle XXI.

BIBLIOGRAFIA DE CONSULTA

SOBRE PAU, LA SEVA VIDA I LA SEVA OBRA:

- G. BARBAGLIO, *Pablo de Tarso y los orígenes cristianos*. Salamanca 1989.
- J. SÁNCHEZ BOSCH, *Nascut a temps. Una vida de Pau, l'apòstol*. Claret 1992.
- J. COMBLIN, *Pablo, Apóstol de Jesucristo*. Madrid 1996.
- J. J. BARTOLOMÉ, *Pablo de Tarso. Una introducción a la vida y a la obra de un apóstol de Cristo*. Madrid 1997.
- J. SÁNCHEZ BOSCH, *Escritos paulinos*. Introducción al Estudio de la Biblia 7. Estella 2002³.

UN CLÀSSIC, SOBRE LA SEVA TEOLOGIA:

- J. A. FITZMYER, *Teología de san Pablo*. Madrid 1975.

Una bona síntesi també a *Nuevo comentario bíblico San Jerónimo. Nuevo Testamento* citat a continuació.

UNES GUIES PARA ACOMPANYAR LA LECTURA DE LES SEVES CARTES:

- S. GUIJARRO OPORTO – M. SALVADOR GARCÍA (eds), *Comentario al Nuevo Testamento*. Madrid 1995.
- W. R. FARMER (dir), *Comentario Bíblico Internacional. Comentario católico y ecuménico para el siglo XXI*. Estella 1999.
- A. LEVORATTI – E. TÁMEZ – P. RICHARD, *Comentario bíblico latinoamericano. Nuevo Testamento*. Estella 2003.
- R. E. BROWN - J. A. FITZMYER - R. E. MURPHY (eds), *Nuevo comentario bíblico San Jerónimo. Nuevo Testamento*. Estella 2005.